

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών
Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

Δημοσιονομική βιωσιμότητα και γήρανση του πληθυσμού

Αγγελινά Μαρία

Επιβλέπων Καθηγητής: Χαλικιάς Μιλτιάδης

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής &
Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την
απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Δημόσια
Οικονομική και Πολιτική

Αιγάλεω, 2024

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών
Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

Δημοσιονομική βιωσιμότητα και γήρανση του πληθυσμού

Αγγελινά Μαρία, Α.Μ.: 22029

Επιβλέπων : Χαλικιάς Μιλτιάδης, Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Δυτικής
Αττικής, Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος
Ειδίκευσης στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική

Αιγάλεω, 2024

University of West Attica
Department of Accounting & Finance
Master of Science in Public Economics and Policy

Fiscal sustainability and population ageing

Aggelina Maria, R.N.:22029

Supervisor: Halikias Miltiadis, Professor , University of West Attica,
Department of Accounting & Finance

Master Thesis submitted to the Department of Accounting & Finance of the
University of West Attica in partial fulfillment of the requirements for the degree of
M.Sc. in Public Economics and Policy.

Piraeus, Greece, 2024

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής

Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

Τίτλος εργασίας : Δημοσιονομική βιωσιμότητα και γήρανση του πληθυσμού

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής

Εγκρίθηκε από την εξεταστική επιτροπή την 22/04/2024

Α/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1	Μιλτιάδης Χαλικιάς	Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
2	Βασίλειος Πανάγου	Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
3	Θεόδωρος Σταματόπουλος	Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Μαρία Αγγελινά του Φωτίου, με αριθμό μητρώου 22029 φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσια Οικονομική και Πολιτική» του Τμήματος Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλούσα

Μαρία Αγγελινά

Αφιέρωση

Στους γονείς και τα αδέρφια μου που με έμαθαν να πιστεύω στις ικανότητες μου και μου δίδαξαν ότι η ζωή είναι ένα συνεχές ταξίδι αυτοβελτίωσης. Στα παιδιά μου που είναι η κινητήριος δύναμη της ζωής μου. Στον σύζυγο μου που με στήριξε έμπρακτα σε αυτό το ταξίδι της γνώσης, μεταδίδοντας μου παράλληλα την αγάπη του για την επιστήμη.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους διδάσκοντες του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσια Οικονομική και Πολιτική», που μέσα από την συνεχή προσπάθεια τους να προάγουν την ελεύθερη και επαγωγική σκέψη, συνέβαλαν καθοριστικά στο να διευρύνω την ικανότητα μου για αναζήτηση, ανάλυση και σύνθεση δεδομένων και πληροφοριών, βοηθώντας με παράλληλα να αποκτήσω γνώσεις και δεξιότητες σε θέματα διοίκησης καθώς και σε θέματα οικονομικής θεωρίας.

Δημοσιονομική βιωσιμότητα και γήρανση του πληθυσμού

Περίληψη

Σημαντικοί Όροι: Δημοσιονομική βιωσιμότητα, Γήρανση πληθυσμού, Δημόσιο Χρέος, Πρωτογενές αποτέλεσμα, Δημοσιονομική πολιτική, Δημοσιονομικό έλλειμμα, Δαπάνες για συντάξεις, Δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων.

Η βιωσιμότητα του χρέους είναι μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ελλάδα και αποτελεί εφιαλτήριο για μια σειρά από μεταρρυθμίσεις στις δαπάνες και τα έσοδα του κράτους, με γνώμονα την μείωση του ελλείματος του κρατικού προϋπολογισμού. Παράλληλα, η γήρανση του πληθυσμού επηρεάζει αρνητικά τα δημοσιονομικά μεγέθη μιας χώρας, κυρίως μέσω της αύξησης του αριθμού των συνταξιούχων και κατ'επέκταση των αντίστοιχων δαπανών για συντάξεις και υγειονομική περίθαλψη και αντίστροφα μέσω της μείωσης των εισφορών.

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, καθώς και η εκτίμηση της επίδρασης της γήρανσης στην ενδεχόμενη βιωσιμότητα. Για την εμπειρική ανάλυση χρησιμοποιούμε τη λεγόμενη «συνάρτηση δημοσιονομικής αντίδρασης» (ΣΔΑ) στις οικονομίες της ευρωζώνης για την περίοδο 1995–2019. Η εν λόγω συνάρτηση, συνδέει το πρωτογενές αποτέλεσμα με το επίπεδο του χρέους, καθώς και ένα σύνολο περαιτέρω ερμηνευτικών μεταβλητών (control variables). Ακολούθως, αναλύονται προτάσεις πολιτικής που στοχεύουν στη δημοσιονομική βιωσιμότητα της Ελλάδας, βάσει των δημογραφικών εξελίξεων.

Fiscal sustainability and population ageing

Abstract

Keywords: Fiscal sustainability, Population ageing, Public Debt, Primary Balance, fiscal policy, fiscal deficit, Pension expenditures, old age dependency ratio

Debt sustainability is one of the biggest challenges facing Greece and is a springboard for a series of reforms in state spending and revenue, with a view to reducing the state budget deficit. At the same time, the ageing of the population negatively affects the fiscal figures of a country, mainly through the increase in the number of pensioners and by extension the corresponding costs for pensions and health care and vice versa through the reduction of contributions.

The purpose of the thesis is to investigate fiscal sustainability as well as to assess the impact of ageing on eventual sustainability. For the empirical analysis we use the so-called “fiscal reaction function” (FRF) in the euro area economies for the period 1995–2019. This function links the primary result to the level of debt, as well as a set of further explanatory variables (control variables). Next, policy proposals are analyzed that will contribute to the fiscal sustainability of Greece, based on demographic developments.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	xv
Abstract	xvii
Κατάλογος Πινάκων.....	xxi
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	xxiii
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	1
ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.	1
Εισαγωγή.....	1
1.1 Δημοσιονομική Βιωσιμότητα.....	3
1.2 Γήρανση πληθυσμού	4
1.3 Γήρανση πληθυσμού και δημοσιονομική βιωσιμότητα	6
Ανακεφαλαίωση	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	9
ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	9
Εισαγωγή.....	9
2.1 Δημογραφικές εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα	9
2.1.1 Γήρανση του πληθυσμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα.....	10
2.1.2 Συνολικός πληθυσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης	11
2.1.3 Ποσοστό γονιμότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα	12
2.1.4 Προσδόκιμο ζωής στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα.....	13
2.1.5 Μεταναστευτικές ροές στην Ευρωπαϊκή Ένωση	15
2.1.6 Παγκόσμιος πληθυσμός.....	16
2.1.7 Σύνθεση του εργατικού δυναμικού στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα	18
2.2 Εξέλιξη των δημοσιονομικών μεγεθών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα... ..	19
2.2.1 Πρωτογενές αποτέλεσμα ως ποσοστό του ΑΕΠ	20
2.2.2 Δημόσιο Χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ	21
2.2.3 Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ.....	23
2.2.4 Δείκτης αλληλεξάρτησης ηλικιωμένων.....	24
2.2.5 Συνολικές δαπάνες για συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ	26
Ανακεφαλαίωση	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	29
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	29
Υποδείγματα δεδομένων πάνελ.....	29
Μεθοδολογία έρευνας	31

Εμπειρική ανάλυση	34
Ανακεφαλαίωση	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	43
ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	43
Εισαγωγή	43
4.1 Προσαρμογή του συνταξιοδοτικού συστήματος στις δημογραφικές τάσεις.....	44
4.2 Μέτρα πολιτικής για ενίσχυση της αγοράς εργασίας.....	45
4.3 Μέτρα ενίσχυσης γονεϊκότητας.....	47
4.4 Μεταρρυθμίσεις στο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης.....	48
4.5 Μέτρα μεταναστευτικής πολιτικής.....	50
4.6 Μέτρα αύξηση της παραγωγικότητας στον δημόσιο τομέα	51
4.7 Μέτρα ενίσχυσης της αυτοματοποίησης των εργασιών, με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας του ιδιωτικού τομέα	53
4.8 Μέτρα πολιτικής για την αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων.....	55
4.9 Μέτρα ενίσχυσης της οικονομικής ανάπτυξης.....	56
Ανακεφαλαίωση	57
Συμπεράσματα.....	58
Βιβλιογραφία.....	60

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Η επίδραση του δείκτη εξάρτησης των ηλικιωμένων πληθυσμού και των δαπανών για συνταξιοδότηση στο πρωτογενές αποτέλεσμα με τη μέθοδο LSDVC (1995-2014), σελίδα 34.

Πίνακας 2: Βασικό μοντέλο επίδρασης των δαπανών για συντάξεις στο πρωτογενές αποτέλεσμα και οι εναλλακτικές εξειδικεύσεις, EE-27 (1995-2019), σελίδα 38.

Πίνακας 3 : Βασικό μοντέλο επίδρασης του δείκτη εξάρτησης των ηλικιωμένων στο πρωτογενές αποτέλεσμα και οι εναλλακτικές εξειδικεύσεις, EE-27 (1995-2014), σελίδα 39.

Κατάλογος Διαγραμμάτων

- 2.1 Διαγραμματική απεικόνιση του συνολικού ποσοστού γονιμότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα (2011-2022), σελίδα 13.
- 2.2 Διαγραμματική απεικόνιση του προσδόκιμου ζωής για τους άντρες στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα, σελίδα 14.
- 2.3 Διαγραμματική απεικόνιση του προσδόκιμου ζωής για τις γυναίκες στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα, σελίδα 15.
- 2.4 Διαγραμματική απεικόνιση των μέσω ετήσιων μεταναστευτικών ροών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα, σελίδα 16.
- 2.5 Διαγραμματική απεικόνιση του πρωτογενές αποτελέσματος ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα (1995-2022), σελίδα 20.
- 2.6 Διαγραμματική απεικόνιση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα (1995-2022), σελίδα 22.
- 2.7 Διαγραμματική απεικόνιση των δαπανών γενικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα (1995-2022) , σελίδα 24.
- 2.8 Διαγραμματική απεικόνιση του δείκτη αλληλεξάρτησης ηλικιωμένων για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα (1995-2022), σελίδα 25.
- 2.9 Διαγραμματική απεικόνιση των συνολικών δαπανών για συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα (1995-2022), σελίδα 27.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.

Εισαγωγή

Η παγκόσμια οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση, καθώς και η συνεπακόλουθη κρίση χρέους της Ευρωζώνης, επέφεραν αυξημένη αστάθεια και αβεβαιότητα. Η δημοσιονομική βιωσιμότητα των αναπτυγμένων οικονομιών έχει εξέχουσα θέση στις ακαδημαϊκές και πολιτικές συζητήσεις. Το μεγάλο χρέος πολλών κρατών, σε συνδυασμό σε πολλές περιπτώσεις με το υψηλό ιδιωτικό χρέος, επιβαρύνει τις οικονομικές προοπτικές και η κατάσταση περιπλέκεται περαιτέρω για τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών ενόψει του υψηλού και αυξανόμενου κόστους γήρανσης και των σχετικών πιέσεων στη δυνητική ανάπτυξη.

Στην εμπειρική βιβλιογραφία, μια έννοια που σχετίζεται εγγενώς με την δημοσιονομική βιωσιμότητα είναι η συνάρτηση δημοσιονομικής αντίδρασης (ΣΔΑ), που προτάθηκε στη θεμελιώδη εργασία του Bohn (1998). Εκτιμώντας τη συνάρτηση δημοσιονομικής αντίδρασης για την οικονομία των ΗΠΑ, δείχνει ότι επαρκής προϋπόθεση για τη βιωσιμότητα είναι ότι η κυβέρνηση αντιδρά συστηματικά στις αυξήσεις του δημόσιου χρέους, προσαρμόζοντας το πρωτογενές αποτέλεσμα (μείωση του πρωτογενούς ελλείμματος ή αύξηση του πρωτογενούς πλεονάσματος). Ωστόσο, όπως επισημαίνεται στους Ghosh et al. (2013), αυτή η συνθήκη μπορεί να θεωρηθεί ως ένα αδύναμο κριτήριο βιωσιμότητας που δεν αποκλείει, για παράδειγμα, μια μόνιμα αυξανόμενη αναλογία χρέους προς ΑΕΠ. Με αυτόν τον τρόπο, ένα τέτοιο κριτήριο δεν λαμβάνει υπόψη το αρχικό επίπεδο χρέους (το οποίο μπορεί να θεωρηθεί από τις αγορές επικίνδυνα υψηλό) ή τα πιθανά όρια στα πρωτογενή πλεονάσματα που μπορεί να διατηρήσει μια χώρα λόγω (ανεξέλεγκτων) θεσμικών ή πολιτικών παραγόντων. Ωστόσο, παραμένει ενημερωτική για το είδος της αντίδρασης της δημοσιονομικής πολιτικής που είχαν οι κυβερνήσεις στο παρελθόν και χρήσιμη για την παροχή σημάτων για πιθανά προβλήματα που συνδέονται με μελλοντικές πολιτικές. Γενικά, μελέτες που χρησιμοποιούν στοιχεία πάνελ αναπτυγμένων οικονομιών δείχνουν ότι οι

κυβερνήσεις τείνουν, κατά μέσο όρο, να ικανοποιούν τους (αδύναμους) περιορισμούς δημοσιονομικής βιωσιμότητας.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία, εκτιμούμε τη συνάρτηση δημοσιονομικής αντίδρασης για τις χώρες της ευρωζώνης ελέγχουμε α) την δημοσιονομική βιωσιμότητα και β) την επίδραση της γήρανσης στη ενδεχόμενη. Το σύνολο δεδομένων μας αποτελείται ένα (μη ισορροπημένο) πάνελ που περιλαμβάνει τις χώρες της ευρωζώνης κατά την περίοδο 1995–2019 όπου διενεργήσουμε διάφορους ελέγχους αξιοπιστίας για υποδείγματα εισάγοντας ή/και αφαιρώντας χώρες και χρονικές περιόδους από το δείγμα. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήσαμε, διάφορες τεχνικές δυναμικών πάνελ, για να ελέγξουμε αν τα κράτη της ευρωζώνης τηρούν, κατά μέσο όρο, τους (ασθενείς) περιορισμούς βιωσιμότητας μελετώντας, α) κατά πόσο το πρωτογενές αποτέλεσμα βελτιώνεται ή χειροτερεύει για κάθε μια ποσοστιαία μονάδα αύξησης του λόγου χρέους προς ΑΕΠ, β) μετά τον έλεγχο άλλων σχετικών παραγόντων πως επηρεάζει την δημοσιονομική «προσπάθεια» (fiscal effort) η γήρανση του πληθυσμού.

Σχετικά με άλλους προσδιοριστικούς παράγοντες για τα πρωτογενή πλεονάσματα, ελέγξαμε πολιτικούς παράγοντες (εκλογικό κύκλο), μακροοικονομικούς παράγοντες (ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών) και φυσικά τη γήρανση του πληθυσμού μεταξύ άλλων. Επιπλέον, πραγματοποιήσαμε μια σειρά ελέγχων ευρωστίας (robustness checks) των εκτιμήσεων για να διαπιστώσουμε αν οι εκτιμήσεις δε διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήσαμε το συνολικό βαθμό παραγωγικότητας, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, τη γήρανση του πληθυσμού, τις δαπάνες για τις συντάξεις των ηλικιωμένων, το παραγωγικό κενό (output gap), την πολιτική σταθερότητα, την αποτελεσματικότητα της διακυβέρνησης και τον έλεγχο διαφθοράς.

Στις ενότητες που ακολουθούν, γίνεται κατά κύριο λόγο, ανασκόπηση της βιβλιογραφίας. Αναλυτικότερα, παρατίθενται έρευνες που έχουν τεθεί στη βιβλιογραφία σχετικά με την εκτίμηση της συνάρτησης δημοσιονομικής αντίδρασης, παρουσιάζονται στοιχεία σε σχέση με τις δημογραφικές τάσεις στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση και γίνεται αναφορά σε έρευνες που διερεύνησαν τις επιπτώσεις της γήρανσης του πληθυσμού στη δημοσιονομική βιωσιμότητα.

1.1 Δημοσιονομική Βιωσιμότητα

Συμπληρώνοντας τη θεωρητική προσέγγιση των Blanchard et al. (1990) και άλλες πιο πολύπλοκες προσεγγίσεις για τον έλεγχο της βιωσιμότητας, Ο Bohn (1998) προτείνει ένα απλό εμπειρικό έλεγχο για την δημοσιονομική βιωσιμότητα. Η σχέση που προτείνει συσχετίζει το πρωτογενές αποτέλεσμα με το επίπεδο του χρέους, με ή χωρίς μεταβλητές ελέγχου (control variables). Η σχέση μπορεί να γραφτεί ως εξής:

$$pb_t = \beta \cdot d_t + \xi_t \quad (1.1)$$

όπου pb_t είναι το πρωτογενές αποτέλεσμα ως προς το ΑΕΠ, d_t είναι ο λόγος δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ, β είναι η αντίδραση του πρωτογενούς αποτελέσματος στον λόγο χρέους προς ΑΕΠ και ξ_t περιέχει επιδράσεις διαφόρων άλλων καθοριστικών παραγόντων του πρωτογενούς αποτελέσματος (όπως οικονομικές, θεσμικές κλπ.) και τον όρο σφάλματος. Σύμφωνα με τον Bohn (2008) επαρκής συνθήκη για να ικανοποιήσει μια οικονομία τον διαχρονικό δημοσιονομικό περιορισμό της και τη λεγόμενη no-Ponzi συνθήκη, είναι όταν ο συντελεστής β είναι θετικός. Ωστόσο, όπως φαίνεται σε ορισμένες μελέτες (βλ., μεταξύ άλλων, Ghosh et al. (2013) ή Daniel and Shiamptanis (2012)), ένας θετικός συντελεστής δεν μπορεί να θεωρηθεί επαρκής συνθήκη για την επίτευξη δημοσιονομικής βιωσιμότητας, εάν υπάρχει όριο για τη διατήρηση θετικών πρωτογενών πλεονασμάτων, για παράδειγμα, σε πολύ υψηλά επίπεδα χρέους ή εάν ληφθεί υπόψη η αντίδραση των χρηματοπιστωτικών αγορών (π.χ. η αύξηση του πρωτογενούς αποτελέσματος δεν είναι αρκετά μεγάλη ώστε να ληφθεί υπόψη μια εκρηκτική διαφορά επιτοκίου- ρυθμού ανάπτυξης). Από αυτή την άποψη, οι Ghosh et al. (2013) αποκαλούν την κατάσταση του Bohn «ασθενή συνθήκη βιωσιμότητας».

Περαιτέρω ζητήματα έχουν τεθεί στη βιβλιογραφία σχετικά με την εκτίμηση της συνάρτησης δημοσιονομικής αντίδρασης ανά χώρα ή μέσα σε ένα σύνολο χωρών (πάνελ). Ορισμένες πιο πρόσφατες εμπειρικές μελέτες έχουν χρησιμοποιήσει και τις δύο προσεγγίσεις ανάλογα της διαθεσιμότητας στοιχείων (Checherita-Westphal και Žd'árek, 2017). Γενικά, οι περισσότερες μελέτες συνάρτησης δημοσιονομικής αντίδρασης με στοιχεία πάνελ τείνουν να βρίσκουν στοιχεία δημοσιονομικής βιωσιμότητας για τις αναπτυγμένες οικονομίες ($\beta > 0$). Η ένταση της αντίδρασης (δηλαδή το μέγεθος του β) κυμαίνεται μεταξύ 0,01 και 0,10 αποτέλεσμα το οποίο εξαρτάται από τη χώρα, το χρονικό διάστημα της μελέτης, καθώς και από τη μέθοδο και τον εκτιμητή που χρησιμοποιήθηκε.

Σε διάφορες μελέτες που διεξήχθησαν σε επίπεδο χωρών, τα αποτελέσματα ποικίλουν, με τις ενδείξεις της «ασθενούς» συνθήκης βιωσιμότητας να επικρατούν. Πιο συγκεκριμένα, η ασθενής βιωσιμότητα εντοπίζεται στις μελέτες του Bohn (1998, 2008) για την δημοσιονομική βιωσιμότητα των ΗΠΑ, των Legrenzi και το Milas (2013) για χώρες της ευρωζώνης, του Wyplosz (2005) για εννιά χώρες του ΟΟΣΑ. Παράλληλα, για την Ισπανία, οι Cuerpo et al. (2014) βρίσκουν στοιχεία βιωσιμότητας, αν και το αποτέλεσμα διαφέρει στο δείγμα που διεξάγεται η έρευνα (1986–2012) ανά περίοδο. Οι Galí και Perotti (2003) βρίσκουν συνθήκες ασθενούς βιωσιμότητας, μόνο σε πέντε από τις έντεκα χώρες της ευρωζώνης. Από την άλλη πλευρά, οι Lukkezen και Rojas-Romagosa (2012) βρίσκουν συνθήκες ασθενούς βιωσιμότητας σε τέσσερις από ένα δείγμα επτά χωρών του ΟΟΣΑ.

1.2 Γήρανση πληθυσμού

Τις τελευταίες δεκαετίες, το μερίδιο των ηλικιωμένων αυξάνεται στον πληθυσμό των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η σημαντική αυτή δημογραφική αλλαγή, συνιστά μια τεράστια πρόκληση για τη διατήρηση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας. Καθώς η ηλικιωμένη γενιά αυξάνει το μερίδιό της στον πληθυσμό, οι κυβερνήσεις αναγκάζονται να δαπανήσουν περισσότερα χρήματα σε διάφορα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας που απευθύνονται σε αυτές. Επιπλέον, τα έσοδα της κυβέρνησης τείνουν να μειώνονται επειδή ένα μικρότερο τμήμα του πληθυσμού συμμετέχει σε οικονομικές δραστηριότητες που δημιουργούν φορολογικά έσοδα. Ως εκ τούτου, η γήρανση του πληθυσμού είναι πιθανό να επηρεάσει τα δημοσιονομικά ελλείμματα των χωρών, καθιστώντας έτσι μεγαλύτερη πρόκληση για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να διατηρήσουν τη δημοσιονομική βιωσιμότητα.

Τις επόμενες δεκαετίες, ο συνολικός πληθυσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπεται να μειωθεί ενώ παράλληλα εκτιμάται ότι θα αλλάξει και η ηλικιακή δομή. Σύμφωνα με τη Eurostat, ο συνολικός πληθυσμός αναμένεται να συρρικνωθεί κατά 5% μεταξύ 2019 (447 εκατομμύρια) και 2070 (424 εκατομμύρια). Ο πληθυσμός σε ηλικία εργασίας (20-64) θα μειωθεί ακόμη πιο αισθητά από 265 εκατομμύρια το 2019 σε 217 εκατομμύρια το 2070, αντανακλώντας τη γονιμότητα, το προσδόκιμο ζωής και τη δυναμική των μεταναστευτικών ροών .

Σύμφωνα με το Ageing Report της European Commission (2021) , ο δείκτης εξάρτησης των ηλικιωμένων προβλέπεται να αυξηθεί απότομα μακροπρόθεσμα, με λιγότερα από δύο άτομα σε ηλικία εργασίας για κάθε άτομο ηλικίας 65 ετών και άνω έως το 2070. Ο δημογραφικός λόγος εξάρτησης ηλικιωμένων (άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω σε σχέση με άτομα ηλικίας 20 έως 64 ετών) στην Ευρωπαϊκή Ένωση προβλέπεται να αυξηθεί κατά 24,7 ποσοστιαίες μονάδες, από 34,4% το 2019 σε 59,2% το 2070. Αυτό σημαίνει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση από περίπου τρία άτομα σε ηλικία εργασίας για κάθε άτομο ηλικίας άνω των 65 ετών θα μεταβεί σε λιγότερα από δύο άτομα σε ηλικία εργασίας. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της αύξησης οφείλεται στον λόγο εξάρτησης των ηλικιωμένων(άτομα ηλικίας 80 ετών και άνω σε σχέση με τα άτομα ηλικίας 20-64 ετών) η οποία αυξάνεται κατά 15,8 π.μ. (9,9% έως 25,7%) σε αυτόν τον ορίζοντα.

Οι αλλαγές στη δομή του πληθυσμού αντικατοπτρίζουν υποθέσεις σχετικά με τα ποσοστά γονιμότητας, το προσδόκιμο ζωής και μεταναστευτικές ροές. Το ποσοστό γονιμότητας θεωρείται ότι θα αυξηθεί από 1,52 το 2019 σε 1,65 το 2070 συνολικά για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση (life expectancy at birth) για τους άνδρες αναμένεται να αυξηθεί κατά 7,4 χρόνια κατά την περίοδο προβολής (the projection period), από 78,7 το 2019 σε 86,1 το 2070. Για τις γυναίκες, το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση προβλέπεται να αυξηθεί κατά 6,1 χρόνια, από 84,2 το 2019 σε 90,3 το 2070, υποδηλώνοντας κάποια σύγκλιση του προσδόκιμου ζωής μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις προβλέπονται για τα κράτη μέλη με το χαμηλότερο προσδόκιμο ζωής το 2019. Παράλληλα, οι ετήσιες καθαρές εισροές μετανάστευσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση προβλέπεται να μειωθούν από περίπου 1,3 εκατομμύρια άτομα το 2019 σε 1,0 εκατομμύρια άτομα έως το 2070, που αντιπροσωπεύει μειωμένη συνεισφορά από 0,3% σε 0,2% του συνολικού πληθυσμού.

Τα συνολικά ποσοστά συμμετοχής στην αγορά εργασίας προβλέπεται να αυξηθούν, ιδίως για τους ηλικιωμένους και για τις γυναίκες. Στα περισσότερα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι νομοθετημένες συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις προβλέπεται να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη συμμετοχή στην αγορά εργασίας των εργαζομένων ηλικίας 55-64 ετών, με διαφορές μεταξύ τους ανάλογα με το μέγεθός τους και τη σταδιακή ένταξή τους. Οι προβλέψεις δείχνουν μέση αύξηση περίπου 10 ποσοστιαίες μονάδες στο ποσοστό συμμετοχής για αυτή την ηλικιακή κατηγορία, από 62,3% το 2019 σε 71,9% στο 2070.

1.3 Γήρανση πληθυσμού και δημοσιονομική βιωσιμότητα

Οι Dooyeon Cho και Kyung-woo Lee (2022) διερεύνησαν τις επιπτώσεις της γήρανσης του πληθυσμού στη δημοσιονομική βιωσιμότητα για 14 ευρωπαϊκές χώρες από το 1970 έως το 2014 και διαπίστωσαν ότι η δυναμική του MRPS (marginal response of the primary surplus) είναι μη γραμμική και εμφανίζει αντίθετα μοτίβα ανάμεσα στις χώρες με μεγάλες δημοσιονομικές κρίσεις και στις χώρες χωρίς κρίσεις. Αναλυτικότερα, διαπίστωσαν ότι και οι δύο ομάδες χωρών δαπανούν περισσότερα από τα κρατικά κεφάλαια για συντάξεις και υγειονομική περίθαλψη όσο μεγαλώνει ο πληθυσμός τους, ωστόσο, οι χώρες της κρίσης είναι πολύ πιο ευαίσθητες στη γήρανση του πληθυσμού από τις χώρες που δεν βρίσκονται σε κρίση.

Στο ίδιο πλαίσιο, ο Park (2012) αναφέρει ότι οι χώρες με μεγαλύτερο κυβερνητικό μέγεθος (Γαλλία, Γερμανία και Ιταλία) επηρεάζονται περισσότερο από τη γήρανση του πληθυσμού, όταν οι κρατικές δαπάνες είναι άκαμπτες. Τα αποτελέσματα της έρευνας του υποδηλώνουν ότι θα απαιτηθούν διορθωτικά μέτρα πολιτικής, όπως η μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος και η ευέλικτη πολιτική δαπανών, προκειμένου να μετριαστεί ο αντίκτυπος της γήρανσης στο δημοσιονομικό χώρο.

Αναλύοντας τις επιπτώσεις της δημογραφικής γήρανσης (αυξημένη μακροζωία) στην κατά κεφαλήν ανάπτυξη, οι Marti'n και Dirk (2012) υποστηρίζουν την άποψη ότι η αύξηση της μακροζωίας σε συνδυασμό με τη μείωση της γονιμότητας, οδηγεί σε αύξηση του μεριδίου του ΑΕΠ στις μεταβιβάσεις κοινωνικής ασφάλισης, γεγονός που έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη.

Παράλληλα, σύμφωνα με τον Jonathan Cylus (2020), οι αλλαγές στην ηλικιακή δομή του πληθυσμού θα προσθέσουν λιγότερο από μία επιπλέον ποσοστιαία μονάδα στη μέση ετήσια αύξηση των δαπανών υγειονομικής περίθαλψης ανά άτομο μεταξύ 2010 και 2060 στη μέση χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παραμένοντας στον ίδιο άξονα, σύμφωνα με τους Long, Bu, Du και Wang (2024) κλιμάκωση του επιπέδου του δημόσιου χρέους μπορεί να δημιουργήσει η αύξηση των δαπανών για συντάξεις, οδηγώντας σε διαρθρωτικές ανισορροπίες μεταξύ δημοσιονομικών εσόδων και δαπανών, με αποτέλεσμα την αναποτελεσματική κατανομή των δημόσιων πόρων και τη διεύρυνση των ελλειμμάτων που εμποδίζουν σημαντικά την προσπάθεια δημοσιονομικής βιωσιμότητας.

Επιπρόσθετα, κατά τους Kolasa και Rubaszek, (2016), που εκτίμησαν τον αντίκτυπο της γήρανσης στη λειτουργία της οικονομίας της ευρωζώνης, τα επόμενα 50 χρόνια,

εάν δεν προχωρήσουν οι χώρες σε αλλαγές πολιτικής, θα εμφανιστούν τόσο εξωτερικές όσο και εσωτερικές ανισοροπίες σε επίπεδο χωρών.

Τέλος, όπως περιγράφουν οι Karam et al. (2010) «οι έγκαιρες προσπάθειες και η αποφασιστική δράση για τη μείωση των μελλοντικών δαπανών που σχετίζονται με τη γήρανση ή τη χρηματοδότηση των δαπανών μέσω πρόσθετων αυξήσεων φόρων και άλλων μέτρων (κατά προτίμηση μέσω αύξησης της ηλικίας συνταξιοδότησης) θα μπορούσαν να βελτιώσουν σημαντικά τη δημοσιονομική βιωσιμότητα σε πολλές χώρες».

Ανακεφαλαίωση

Η παγκόσμια οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση, μαζί με την επακόλουθη κρίση χρέους στην Ευρωζώνη, προκάλεσαν αυξημένη αστάθεια και αβεβαιότητα. Η δημοσιονομική βιωσιμότητα των αναπτυγμένων οικονομιών έχει γίνει κεντρικό θέμα στις ακαδημαϊκές και πολιτικές συζητήσεις. Το υψηλό χρέος πολλών χωρών, συνδυασμένο με το υψηλό ιδιωτικό χρέος σε ορισμένες περιπτώσεις, έχει αρνητικές επιπτώσεις στις οικονομικές προοπτικές, ενώ η κατάσταση επιδεινώνεται από το υψηλό κόστος γήρανσης και τις σχετικές πιέσεις στη δυνητική ανάπτυξη.

Στην εμπειρική βιβλιογραφία, μια έννοια που συνδέεται με τη δημοσιονομική βιωσιμότητα είναι η συνάρτηση δημοσιονομικής αντίδρασης (ΣΔΑ), που προτάθηκε από τον Bohn (1998). Αυτή η έννοια εξετάζει την αντίδραση της κυβέρνησης στις αλλαγές του δημόσιου χρέους, με σκοπό την εκτίμηση της βιωσιμότητας.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αξιολογεί τη συνάρτηση δημοσιονομικής αντίδρασης για τις χώρες της ευρωζώνης, εξετάζοντας τη δημοσιονομική βιωσιμότητα και την επίδραση της γήρανσης. Τα αποτελέσματα, με βάση δεδομένα πάνελ για την περίοδο 1995–2019, δείχνουν την τάση των κυβερνήσεων να προσπαθούν να εκπληρώσουν τους περιορισμούς βιωσιμότητας, αν και υπάρχουν πολλοί παράγοντες που επηρεάζουν αυτήν τη διαδικασία. Επιπλέον, η γήρανση του πληθυσμού προβλέπεται να επηρεάσει αρνητικά τα δημοσιονομικά ελλείμματα, δημιουργώντας μεγαλύτερες προκλήσεις για τη διατήρηση της βιωσιμότητας.

Τέλος, η έρευνά επικεντρώνεται σε διάφορους παράγοντες που επηρεάζουν τα δημοσιονομικά πλεονάσματα, όπως πολιτικοί, μακροοικονομικοί και δημογραφικοί παράγοντες. Η κατανόηση αυτών των παραγόντων μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη πιο αποτελεσματικών πολιτικών που θα ενισχύουν τη δημοσιονομική βιωσιμότητα στην ευρωζώνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Εισαγωγή

Στόχος του κεφαλαίου είναι η ανάλυση της εξέλιξης των βασικών δημοσιονομικών και δημογραφικών μεγεθών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδας. Στην πρώτη ενότητα, εξετάζονται τα δημογραφικά μεγέθη και κυρίως αναλύονται οι μεταβολές που εκτιμάται ότι θα λάβουν χώρα έως το 2070, ενώ στη δεύτερη ενότητα, παρατίθεται στοιχεία για την πορεία βασικών δημοσιονομικών μεγεθών, από το 1995 έως και το 2022. Η κυριότερη πηγή που αντλήθηκαν τα ποσοτικά δεδομένα της ανάλυσης μας είναι η Eurostat-AMECO.

Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται στατιστικά στοιχεία για τη γήρανση του πληθυσμού, το ποσοστό γονιμότητας, το προσδόκιμο ζωής, τη μετανάστευση το συνολικό πληθυσμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σύνθεση του εργατικού δυναμικού. Παράλληλα, παρατίθενται στοιχεία για το πρωτογενές αποτέλεσμα, το δημόσιο χρέος, τον δείκτη εξάρτησης ηλικιωμένων, τις δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης καθώς και τις συνολικές δαπάνες για συντάξεις ως ποσοστά του ΑΕΠ.

Μέσα από τα ανάλυση των παραπάνω μεγεθών, αποτυπώνεται η εικόνα της πορείας των βασικών παραμέτρων που θα εκτιμηθούν στη συνέχεια στην παρούσα μελέτη, προκειμένου να απαντηθεί τελικώς το ερευνητικό ερώτημα, εάν η γήρανση του πληθυσμού επηρεάζει τη δημοσιονομική βιωσιμότητα.

2.1 Δημογραφικές εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα

Οι δημογραφικές εξελίξεις αποτελούν κρίσιμο παράγοντα της κοινωνικής ανάπτυξης, επηρεάζοντας διάφορους τομείς όπως την οικονομία, την υγεία και την κοινωνική πρόνοια. Τα τελευταία 50 χρόνια, τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και η Ελλάδα, έχουν βιώσει σημαντικές δημογραφικές μεταβολές, όπως σημαντική πτώση του ποσοστού γεννήσεων, αύξηση του ποσοστού γήρανσης του πληθυσμού και αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων. Σε αυτή την ενότητα, θα εξετάσουμε τις δημογραφικές τάσεις στην

Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα, εστιάζοντας στη γήρανση του πληθυσμού, και θα κάνουμε αναφορά στις προβλέψεις της δημογραφικής εξέλιξης για τα επόμενα 50 χρόνια.

Τις τελευταίες δεκαετίες, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δει σημαντικές δημογραφικές αλλαγές. Αρχικά χαρακτηριζόταν από υψηλά ποσοστά γεννήσεων και πτώση του ποσοστού θνησιμότητας, αύξηση δηλαδή του προσδόκιμου ζωής, είχε ζήσει μια περίοδο αύξησης του πληθυσμού λόγω του μεταπολεμικού baby boom. Ωστόσο, από το μέσο του 20ού αιώνα και έπειτα, τα ποσοστά γεννήσεων έχουν μειωθεί σταθερά σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οδηγώντας σε ανησυχίες για τη γήρανση του πληθυσμού, τη σύνθεση του εργατικού δυναμικού και τις σχετικές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις. Συμπληρωματικά με τα ανωτέρω, το ενδιαφέρον στρέφεται και στις μεταναστευτικές ροές του πληθυσμού, καθώς αποτελούν κρίσιμο παράγοντα για τη δημογραφική ισορροπία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα.

2.1.1 Γήρανση του πληθυσμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα

Ένα από τα πιο σημαντικά δημογραφικά χαρακτηριστικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η γήρανση του πληθυσμού. Αυτό το φαινόμενο οφείλεται στο αυξημένο προσδόκιμο ζωής, τα μειωμένα ποσοστά γεννήσεων και τη γήρανση της γενιάς των baby boomers. Ως αποτέλεσμα αυτών, το ποσοστό των ηλικιωμένων (άνω των 65 ετών) στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυξάνεται διαρκώς, ενώ ο πληθυσμός εργαζόμενης ηλικίας (15-64 ετών) ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού μειώνεται.

Η γήρανση του πληθυσμού θέτει διάφορες προκλήσεις για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων των αυξημένων δαπανών για την υγειονομική περίθαλψη, τη ζήτηση για τα συστήματα συντάξεων και κοινωνικής πρόνοιας και τυχόν έλλειψη εργατικού δυναμικού στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη, την παραγωγικότητα και τη συνολική κοινωνική ευημερία.

Αντίστοιχα, η Ελλάδα έχει επίσης υποστεί σημαντικές δημογραφικές μεταβολές τα τελευταία 50 χρόνια. Αντίστοιχα με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα είχε μια περίοδο baby boom μετά τον πόλεμο, ακολουθούμενη από πτώση των ποσοστών γεννήσεων και αύξηση του προσδοκώμενου επιπέδου ζωής. Ωστόσο, το

δημογραφικό τοπίο της Ελλάδας επηρεάζεται από μοναδικούς κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες, όπως η μετανάστευση, η αστικοποίηση και η οικονομική αστάθεια.

Τα τελευταία χρόνια, η Ελλάδα αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις σχετικά με τη γήρανση του πληθυσμού. Η χώρα έχει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά γεννήσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε συνδυασμό με έναν γρήγορα γηράσκοντα πληθυσμό. Αυτή η δημογραφική μετατόπιση επιδεινώνεται από τη μετανάστευση, ιδίως μεταξύ νεότερων ατόμων που αναζητούν καλύτερες οικονομικές ευκαιρίες στο εξωτερικό.

Η γήρανση του πληθυσμού θέτει σημαντικές προκλήσεις για την οικονομία και τα κοινωνικά συστήματα πρόνοιας της Ελλάδας. Οι συντάξεις, οι υγειονομικές υποδομές και η αγορά εργασίας της χώρας αντιμετωπίζουν αυξημένη πίεση για προσαρμογή στις ανάγκες ενός γηράσκοντος πληθυσμού. Επιπλέον, η μείωση του πληθυσμού εργασίας θέτει προκλήσεις για την οικονομική ανάπτυξη και τη βιωσιμότητα.

2.1.2 Συνολικός πληθυσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σύμφωνα με το EC Ageing Report (2024), ο συνολικός πληθυσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναμένεται να αυξηθεί από 449 εκατομμύρια άτομα το 2022 σε ένα μέγιστο επίπεδο της τάξης των 453 εκατομμύρια άτομα το 2026. Μετά από αυτό, θα μειωθεί στα 432 εκατομμύρια το 2070, μια μείωση κατά 4% σε σύγκριση με το 2022. Αυτή η γενική τάση σε συνολικό επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, περιλαμβάνει ετερογενείς εξελίξεις σε επίπεδο χωρών. Για παράδειγμα, σε 13 κράτη μέλη κράτη, ο πληθυσμός αναμένεται να αυξηθεί μεταξύ 2022 και 2070. Ωστόσο, μια ανοδική μετατόπιση της ηλικιακής κατανομής αναμένεται σε όλα τα κράτη μέλη, δηλαδή το μέγεθος των μεγαλύτερων ηλικιακών ομάδων θα αυξηθεί, ενώ οι νεότερες ηλικιακές ομάδες θα συρρικνωθούν.

Η σχέση του πληθυσμού γήρατος προς τον πληθυσμό εργασιμής ηλικίας παρέχει τον δείκτη εξάρτησης ηλικιωμένων. Ο λόγος αυτός καταδεικνύει τη σχετική μετατόπιση μεταξύ των δυνητικών συνταξιούχων και των δυνητικών εργαζομένων και κατ' επέκταση του τρόπου με τον οποίο η γήρανση του πληθυσμού μεταβάλλει την ισορροπία μεταξύ δικαιούχων και συνεισφερόντων. Ο λόγος αυτός θα αυξηθεί απότομα σε όλα τα κράτη μέλη κατά τις επόμενες δεκαετίες. Αναλυτικότερα, από περίπου 29% το 2010 στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αυξήθηκε σε 36% το 2022 και θα αυξηθεί περαιτέρω σε 59% το 2070, με το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης να

αναμένεται ήδη από το 2045. Με άλλα λόγια, στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2022 αναλογούν σχεδόν τριάντα άτομα ηλικίας 20 έως 64 ετών για κάθε δέκα άτομα ηλικίας άνω των 65 ετών, το 2045 αντίστοιχα εκτιμάται ότι θα αναλογούν λιγότερο από είκοσι άτομα.

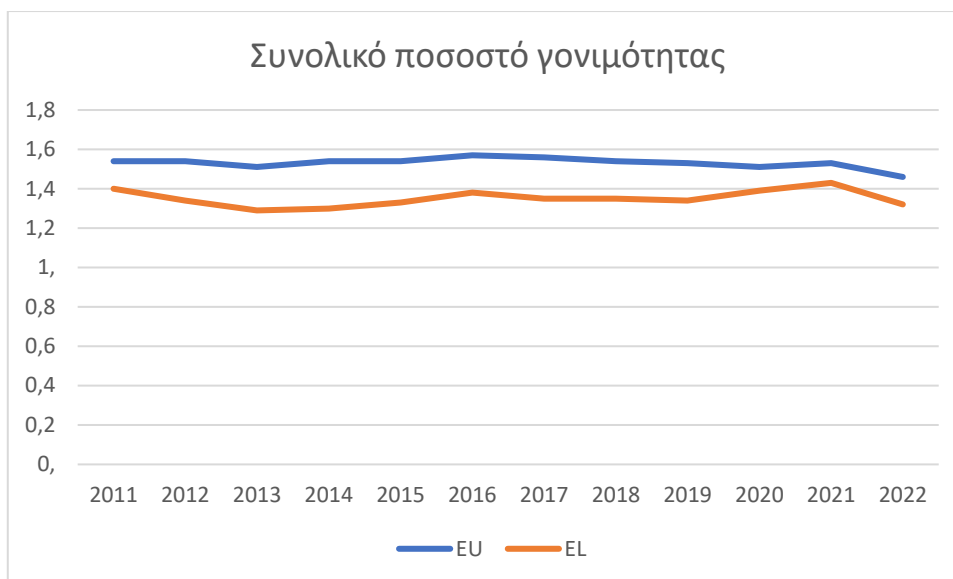
Οι προβλεπόμενες αλλαγές στο μέγεθος και το ηλικιακό προφίλ του πληθυσμού καθορίζονται από υποθέσεις σχετικά με τα ποσοστά γονιμότητας, το προσδόκιμο ζωής και τη μετανάστευση. Ακολουθούν ιστορικά στοιχεία για τα τρία αυτά μεγέθη καθώς και προβλέψεις για το πως θα διαμορφωθούν μελλοντικά.

2.1.3 Ποσοστό γονιμότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα

Το συνολικό ποσοστό γονιμότητας στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, κοινωνικούς και οικονομικούς. Στο διάγραμμα 2.1 απεικονίζεται το συνολικό ποσοστό γονιμότητας στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση από το έτος 2011 έως το έτος 2022.

Σε γενικές γραμμές, κατά τη διάρκεια αυτών των ετών, το συνολικό ποσοστό γονιμότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν χαμηλό και συνήθως από κάτω από το φυσικό ποσοστό αναπλήρωσης 2,1. Ωστόσο, ανάλογα με τη χώρα και τις εποχές, υπήρξαν διαφορές στα επίπεδα γονιμότητας.

Για την Ελλάδα, τα στοιχεία δείχνουν ότι το συνολικό ποσοστό γονιμότητας κατά τη διάρκεια αυτών των ετών ήταν χαμηλό, με τάση προς μείωση. Πρέπει να επισημανθεί ότι η γονιμότητα μπορεί να επηρεαστεί από πολλούς παράγοντες, όπως η οικονομική σταθερότητα, οι κοινωνικές πολιτικές και οι αλλαγές στον τρόπο ζωής.

Πηγή [Eurostat](#)

Διάγραμμα 2.1

Διαγραμματική απεικόνιση του συνολικού ποσοστού γονιμότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα (2011-2022)

Το συνολικό ποσοστό γονιμότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση προβλέπεται να αυξηθεί από 1,5 γεννήσεις ανά γυναίκα το 2022 σε 1,6 έως το 2070. Τα ποσοστά γονιμότητας θα παραμείνουν κάτω από το φυσικό ποσοστό αναπλήρωσης 2,1 σε όλες τις χώρες.

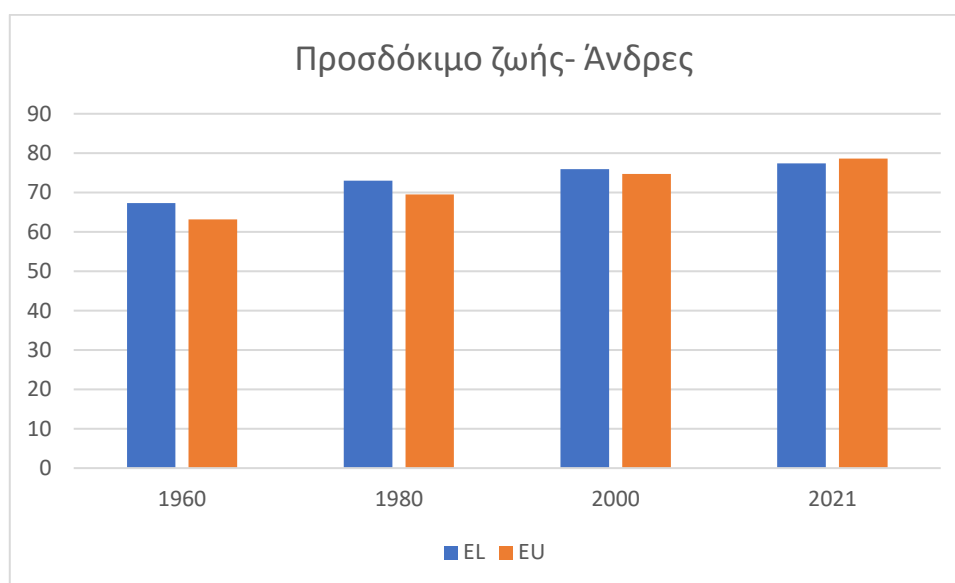
2.1.4 Προσδόκιμο ζωής στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα

Από το 1960 έως το 2021 υπήρξε σημαντική πρόοδος στην προσδόκιμη διάρκεια ζωής στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η μέση προσδόκιμη διάρκεια ζωής στη γέννηση είχε αυξηθεί κατά περισσότερο από 15 χρόνια από το 1960 έως το 2021 στην Ευρωπαϊκή Ένωση, φτάνοντας τα 78,6 έτη για τους άνδρες και τα 84,2 έτη για τις γυναίκες το 2021, σε σύγκριση με τα 63,2 έτη και τα 68,3 έτη, αντίστοιχα, το 1960.

Η απόκλιση μεταξύ των μέσων προσδοκιών ζωής των γυναικών και των ανδρών στη γέννηση διευρύνθηκε από 5,1 έτη το 1960 σε σχεδόν 7 έτη το 1980 και παρέμεινε σε αυτό το επίπεδο μέχρι το 2000, με διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών μελών. Ωστόσο, από το 2000 και έπειτα, υπήρξε αύξηση 2,7 ετών για τις γυναίκες και 3,9 ετών για τους άνδρες, με αποτέλεσμα μια μείωση του χρονικού χάσματος στην μακροζωία μεταξύ των δύο φύλων σε 5,7 έτη το 2021.

Για την Ελλάδα, επίσης υπήρξε σημαντική πρόοδος στην προσδόκιμη διάρκεια ζωής από το 1960 έως το 2021. Η μέση προσδόκιμη διάρκεια ζωής στη γέννηση είχε αυξηθεί περίπου κατά 10 χρόνια από το 1960 έως το 2021, τόσο για τους άντρες όσο και για τις γυναίκες, ενώ η αύξηση από το 2000 έως το 2021 διαμορφώθηκε στα 1,5 έτη για τους άντρες και 1,6 για τις γυναίκες.

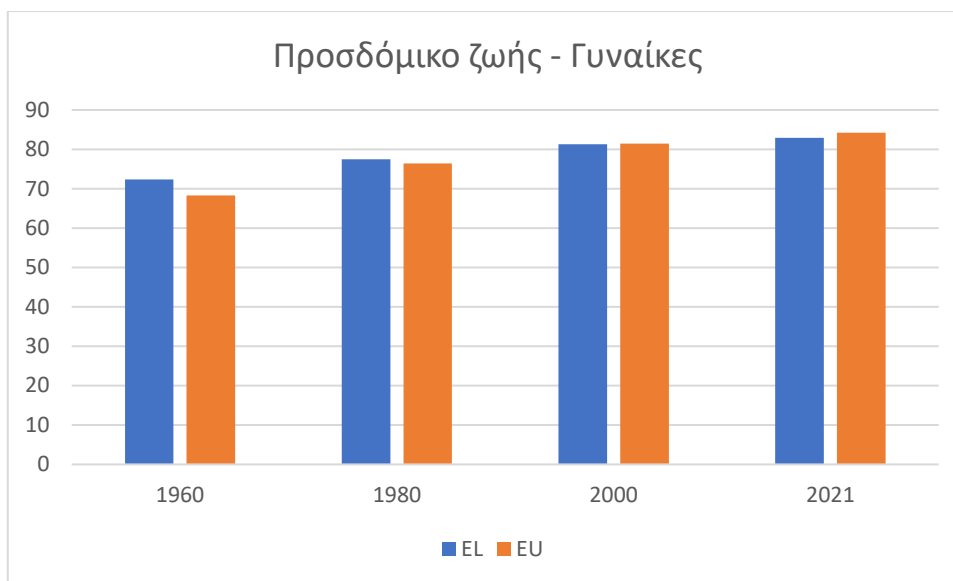
Στα παρακάτω διαγράμματα 2.2 και 2.3 αποτυπώνεται αναλυτικά η πορεία του προσδόκιμου ζωής για την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, από το 1960 έως το 2021, για τους άντρες και τα γυναίκες αντίστοιχα.

Πηγή [Ageing Report](#)

Διάγραμμα 2.2

Διαγραμματική απεικόνιση του προσδόκιμου ζωής για τους άντρες στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα

Πηγή [Ageing Report](#)

Διάγραμμα 2.3

Διαγραμματική απεικόνιση του προσδόκιμου ζωής για τις γυναίκες στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα

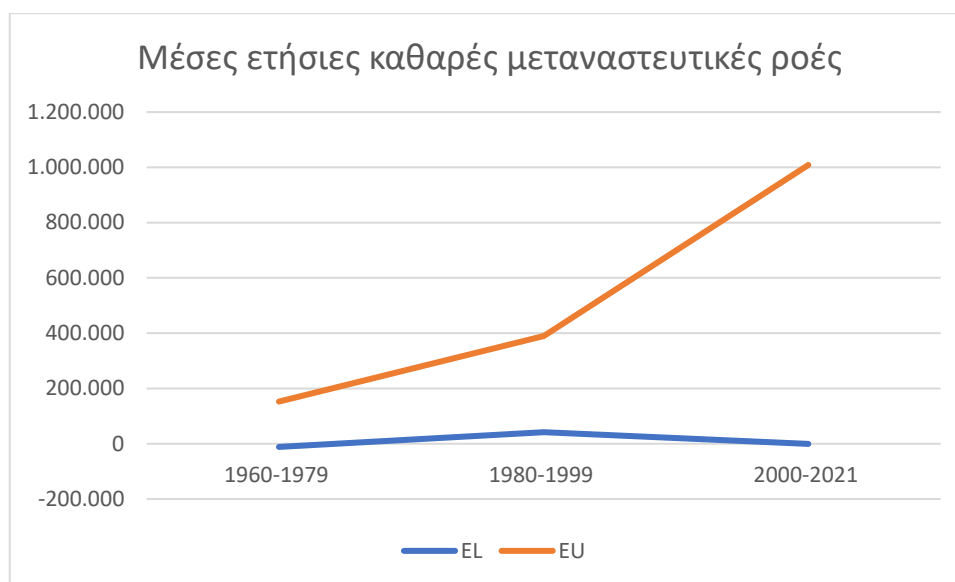
Τέλος, σύμφωνα πάλι με το EC Ageing Report (2024), το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση για τους άνδρες αναμένεται να αυξηθεί κατά 7,7 έτη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, από 78,4 έτη το 2022 σε 86,1 το 2070. Το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση των γυναικών θα αυξηθεί κατά 6,4 έτη, από 84,0 έτη το 2022 σε 90,4 έτη το 2070, οδηγώντας έτσι σε μια περαιτέρω σύγκλιση μεταξύ των δύο φύλων.

2.1.5 Μεταναστευτικές ροές στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, από το 1960 έως τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η καθαρή μετανάστευση ήταν ως επί το πλείστον θετική, με ετήσιες καθαρές εισροές κατά μέσο όρο περίπου 130.000, αν και ορισμένα χρόνια σημειώθηκαν μεγάλες καθαρές εκροές. Από το 1985, ετήσια καθαρή μετανάστευση ήταν σταθερά θετική για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι καθαρές μεταναστευτικές ροές μεταξύ του 1960 και του 2021, για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα, παρουσιάζονται στο διάγραμμα 2.4. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου 1960 -1979, οι ετήσιες καθαρές εκροές από την Ελλάδα ήταν κατά μέσο όρο 11.493 άτομα, ενώ το διάστημα από το 1980 έως το 1999 οι ετήσιες

καθαρές μεταναστευτικές εισροές έφτασαν κατά μέσο όρο τα 41.774 άτομα. Στη συνέχεια, στον απόηχο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η ετήσια καθαρή μεταναστευτική εκροή εμφάνισε εκ νέου άνοδο το διάστημα 2000-2021, φτάνοντας κατά μέσο όρο τα 829 άτομα.

Πηγή [Ageing Report](#)

Διάγραμμα 2.4

Διαγραμματική απεικόνιση των μέσω ετήσιων μεταναστευτικών ροών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα

Τέλος, σύμφωνα με το EC Ageing Report (2024), η καθαρή μετανάστευση προβλέπεται να είναι θετική σε όλες σχεδόν τις χώρες, κατά μέσο όρο 0,3% του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2022-2070.

2.1.6 Παγκόσμιος πληθυσμός

Το μερίδιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον παγκόσμιο πληθυσμό προβλέπεται να συρρικνωθεί από 5,7% το 2020 σε 3,8% έως το 2070, σύμφωνα με τις στατιστικές και τις προβλέψεις του ΟΗΕ για τον πληθυσμό (UN 2022). Αναλυτικότερα, το μερίδιο των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον παγκόσμιο πληθυσμό, μειώθηκε στο μισό από το 1960, όταν η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιπροσώπευε σχεδόν το 12% του παγκόσμιου πληθυσμού. Ενώ ο πληθυσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξήθηκε κατά

25% τις τελευταίες έξι δεκαετίες, η δημογραφική ανάπτυξη ήταν ταχύτερη στον υπόλοιπο κόσμο, με τον παγκόσμιο πληθυσμό να αυξάνεται κατά περισσότερο από 150% κατά την ίδια περίοδο. Τα μερίδια της Κίνας, της Ιαπωνίας, της Ρωσίας και ΗΠΑ στον παγκόσμιο πληθυσμό μειώθηκαν επίσης σε σύγκριση με το 1960, σε αντίθεση με τα αυξανόμενα μερίδια της Ινδίας, της Λατινικής Αμερικής και, ιδιαίτερα, της Αφρικής.

Δεδομένου ότι η ταχεία αύξηση του πληθυσμού αναμένεται να συνεχιστεί, το μερίδιο της αφρικανικής ηπείρου στον κόσμο πληθυσμού θα αυξηθεί περαιτέρω, σε περίπου 31% το 2070. Ενώ θα παραμείνει η πολυπληθέστερη ήπειρος, το μερίδιο της Ασίας θα μειωθεί τις επόμενες πέντε δεκαετίες σε περίπου 50%. Η πτώση αυτή οφείλεται στην Κίνα, την Ινδία και την Ιαπωνία -ιδιαίτερα στην Κίνα, το μερίδιο της οποίας θα μειωθεί κατά περισσότερο από το ένα τρίτο την περίοδο 2020-2070- με σε γενικές γραμμές σταθερό μερίδιο περίπου 40% για τις άλλες ασιατικές χώρες. Μέχρι το 2070, το μερίδιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον παγκόσμιο πληθυσμό αναμένεται να φθάσει το 3,8%, συρρικνωμένο κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση σήμερα, σύμφωνα με τις προβλέψεις της ECB (2023), ενώ το προβλεπόμενο μερίδιο των ΗΠΑ θα παραμείνει σε γενικές γραμμές σταθερό.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι δημογραφικές προβλέψεις του ΟΗΕ αναμένουν αύξηση του δείκτη εξάρτησης ηλικιωμένων κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες, από 16,5% το 2020 σε 36,5% το 2070. Λαμβάνοντας υπόψη τις προβλέψεις του ΟΗΕ για την ηλικιακή διάρθρωση, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ήδη σήμερα ένα συγκριτικά υψηλό Old-age dependency ratio (35%), το οποίο είναι κάτω από το ιαπωνικό ποσοστό (55%), αλλά σημαντικά πάνω από εκείνο των άλλων μεγάλων χωρών όπως η Κίνα (19,7%) και η Ινδία (11,5%).

Η παγκόσμια γήρανση αποτυπώνεται στις προβλεπόμενες αλλαγές των διάμεσων ηλικιών. Το 2020, η διάμεση ηλικία στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν τα 43 χρόνια, από 30 χρόνια το 1960. Μέχρι το 2070, ο μισός πληθυσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα είναι άνω των 49 ετών σύμφωνα με τον ΟΗΕ προβλέψεις, σε σύγκριση με 45 χρόνια στη Λατινική Αμερική, 46 χρόνια στη Βόρεια Αμερική και 44 χρόνια σε Ασία.

Οι μακροοικονομικές επιπτώσεις των δημογραφικών τάσεων θα εξαρτηθούν σε μεγάλο βαθμό από τις εξελίξεις στο εργατικό δυναμικό, δηλαδή από το πόσοι άνθρωποι συμμετέχουν στην αγορά εργασίας και για πόσο χρονικό διάστημα.

Περισσότεροι άνθρωποι που εργάζονται και για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα διευρύνουν τη βάση εισφορών, δημιουργώντας περισσότερους πόρους για τη

χρηματοδότηση των αυξανόμενων δαπανών συνταξιοδότησης και υγειονομικής περίθαλψης και μακροχρόνιας φροντίδας που συνδέονται με τη γήρανση του πληθυσμού, χωρίς να παραγκωνίζονται άλλες προτεραιότητες δημόσιων δαπανών. Το πόσο καιρό θα εργάζονται οι άνθρωποι στο μέλλον εξαρτάται, μεταξύ άλλων παραγόντων, από τα κίνητρα που δημιουργούνται από και ιδιωτικά συνταξιοδοτικά προγράμματα. Επομένως, είναι σημαντικό να εξεταστούν οι πιθανές επιπτώσεις των υιοθετημένων συνταξιοδοτικών μεταρρυθμίσεων στη συμπεριφορά εξόδου από την αγορά εργασίας.

2.1.7 Σύνθεση του εργατικού δυναμικού στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα

Σύμφωνα με το EC Ageing Report (2024), η σύνθεση του εργατικού δυναμικού έχει αλλάξει ριζικά τις τελευταίες δεκαετίες. Οι νέοι τείνουν να εισέρχονται στην αγορά εργασίας αργότερα, ενώ οι γυναίκες και οι ηλικιωμένοι έχουν αυξήσει σταθερά την εργατική συμμετοχή στην αγορά εργασίας.

Η συμμετοχή στην αγορά εργασίας των ατόμων σε ηλικία εργασίας (20-64 ετών) στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυξήθηκε από 72% το 2000 στο 75% το 2010 και στο 78% το 2021. Σε σύγκριση με το 2010, η συμμετοχή αυξήθηκε σε όλα τα κράτη μέλη κράτη, με τη μεγαλύτερη αύξηση να καταγράφεται στην Ουγγαρία και τη Μάλτα, κατά περίπου 15-20 ποσοστιαίες μονάδες. Στην Ελλάδα, από το 69,6% το 2000, αυξήθηκε στο 73% το 2010 και στο 73,4% το 2021. Οι διακυμάνσεις στην ανοδική τάση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας συμπίπτουν με τον οικονομικό κύκλο, π.χ. το 2008-2011 (παγκόσμια οικονομική κρίση) και το 2020-2021 (πανδημία COVID-19).

Η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό, ήταν ο κύριος παράγοντας της αύξησης της τάσης. Η διαφορά μεταξύ της συμμετοχής ανδρών και γυναικών μειώθηκε (από 19 ποσοστιαίες μονάδες το 2000 σε 11 ποσοστιαίες μονάδες το 2021) στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, παραμένει ένα σαφές χάσμα και η σύγκλιση επιβραδύνθηκε τα τελευταία χρόνια, καθώς και η συμμετοχή των ανδρών αυξήθηκε. Αναλυτικότερα, παρόλο που η συμμετοχή των γυναικών έχει αυξάνεται σταθερά, παραμένει κάτω από τη συμμετοχή των ανδρών για όλες τις ηλικιακές ομάδες σε όλες σχεδόν τις χώρες. Στην Ελλάδα ειδικότερα, η συμμετοχή των αντρών από το 85,1% το 2000, μειώθηκε στο 84,4% το 2010 και στο 81,7% το 2021,

ενώ αντίστοιχα η συμμετοχή των γυναικών από το 54,6% το 2000, αυξήθηκε στο 61,8% το 2010 και στο 65,1% το 2021.

Τα περισσότερα κράτη μέλη έχουν νομοθετήσει συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις τις τελευταίες δεκαετίες. Μπορούν να διακριθούν δύο ευρείες κατηγορίες: αυστηροποίηση των προϋποθέσεων συνταξιοδοτικής επιλεξιμότητας όπως η ηλικία και η περίοδος καταβολής εισφορών, ή καθιστώντας τις παροχές λιγότερο γενναιόδωρες με την προσαρμογή του συνταξιοδοτικού τύπου και κανόνες αναπροσαρμογής. Ορισμένες χώρες αύξησαν επίσης τις εισφορές για τους σημερινούς εργαζόμενους, για να ενισχύσουν την εσωτερική οικονομική ισορροπία των συνταξιοδοτικών τους συστημάτων ή δημιούργησαν συνταξιοδοτικά αποθεματικά ταμεία.

Μεταξύ των μέτρων επιλεξιμότητας, η πιο συχνή μεταρρύθμιση συνίσταται στην αύξηση των κανονικών και πρόωρων ηλικιών συνταξιοδοτήσεων. Είναι το μέτρο με τον μεγαλύτερο άμεσο αντίκτυπο στη συμπεριφορά εξόδου από την αγορά εργασίας, καθώς αναγκάζει τους ανθρώπους να καθυστερήσουν τη συνταξιοδότηση. Σχεδόν όλα τα κράτη μέλη έχουν ήδη αυξήσει τα όρια ηλικίας πρόωρης και κανονικής συνταξιοδότησης ή βρίσκονται στη διαδικασία αναθεώρησής τους. Έτσι, για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η μέση ηλικία συνταξιοδότησης για τους άνδρες αναμένεται να αυξηθεί από 65,2 έτη το 2022, στα 67,3 έτη το 2070. Για τις γυναίκες, η μέση ηλικία συνταξιοδότησης αναμένεται να αυξηθεί από 64,5 έτη το 2022 σε και στα 67 έτη το 2070. Για την Ελλάδα, η μέση ηλικία συνταξιοδότησης για τους άνδρες και τις γυναίκες, αναμένεται να αυξηθεί από 67 έτη το 2022 στα 72,5 έτη το 2070.

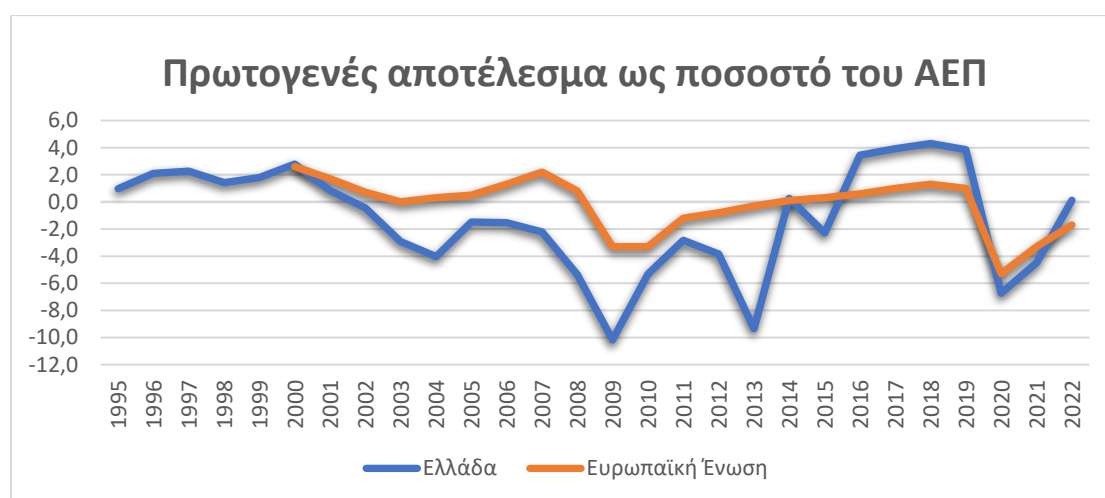
2.2 Εξέλιξη των δημοσιονομικών μεγεθών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα

Η παρακολούθηση των δημοσιονομικών μεγεθών είναι εξαιρετικά σημαντική για την για την ανάκαμψη και τη σταθεροποίηση της οικονομίας. Η εξέλιξη των δημοσιονομικών μεγεθών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα από το 1996 έως το 2022, έχει υποστεί σημαντικές διακυμάνσεις. Οι διακυμάνσεις αυτές, αντικατοπτρίζουν τις διαφορετικές οικονομικές συνθήκες και τις πολιτικές επιλογές που έγιναν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.

2.2.1 Πρωτογενές αποτέλεσμα ως ποσοστό του ΑΕΠ

Το πρωτογενές αποτέλεσμα (δημόσια έσοδα μείον τις δημόσιες δαπάνες, χωρίς την αποπληρωμή των τόκων) εκφρασμένο ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, ουσιαστικά υποδεικνύει εάν τα τρέχοντα έσοδα μιας κυβέρνησης είναι επαρκή για να καλύψουν τις υποχρεώσεις της σε δαπάνες (πλην της αποπληρωμής των τόκων). Με άλλα λόγια, είναι σημαντικός δείκτης, καθώς συμβάλει στην αξιολόγηση της δυνατότητας που έχει ένα κράτος να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του, χωρίς να βασίζεται υπερβολικά στο δανεισμό.

Το γράφημα 2.5 απεικονίζει τον λόγο πρωτογενούς αποτελέσματος προς ΑΕΠ για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα, κατά τη διάρκεια μιας περιόδου που καλύπτει σχεδόν τρεις δεκαετίες, από το 1995 έως το 2022. Μελετώντας τον συγκεκριμένο λόγο, αποκτούμε πληροφορίες για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα, την αποτελεσματικότητα της πολιτικής και την οικονομική ανθεκτικότητα.

Πηγή [AMECO](#)

Διάγραμμα 2.5

Διαγραμματική απεικόνιση του πρωτογενές αποτελέσματος ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα (1995-2022)

Αρχικά, ο λόγος του πρωτογενούς αποτελέσματος της Ελλάδας προς το ΑΕΠ ακολουθούσε τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 2000, σημειώθηκε απόκλιση, με την Ελλάδα να παρουσιάζει μεγαλύτερη

μεταβλητότητα. Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επηρέασε σημαντικά την Ελλάδα, οδηγώντας σε απότομη μείωση του πρωτογενούς της αποτελέσματος. Εν τω μεταξύ, η Ευρωπαϊκή Ένωση διατήρησε μια πιο σταθερή πορεία. Οι προσπάθειες ανάκαμψης μετά την κρίση οδήγησαν σε σταδιακή σύγκλιση, αλλά ο δείκτης της Ελλάδας παρέμεινε κάτω από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με άλλα λόγια, στο γράφημα αποτυπώνονται οι επίμονες προκλήσεις που αντιμετώπισε η Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένων των διαρθρωτικών ελλειμμάτων, του βάρους του χρέους και της ανάγκης για μέτρα λιτότητας. Επίσης, οι κορυφές και τα χαμηλά σημεία συμπίπτουν με τις μεταρρυθμίσεις πολιτικής, τα εξωτερικά σοκ και τους οικονομικούς κύκλους.

Στον αντίποδα, ο δείκτης μαρτυρά τη σχετική σταθερότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρά τις παγκόσμιες οικονομικές προκλήσεις, η Ευρωπαϊκή Ένωση διατήρησε θετικό το λόγο πρωτογενούς αποτελέσματος προς ΑΕΠ. Το θεσμικό πλαίσιο, οι συντονισμένες πολιτικές και οι διαφοροποιημένες οικονομίες συνέβαλαν σε αυτή την ανθεκτικότητα.

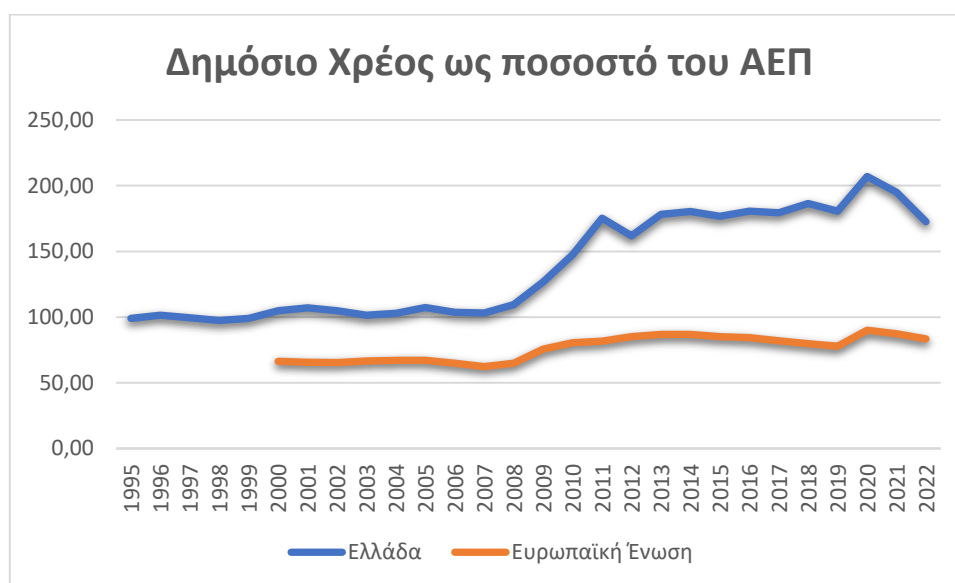
2.2.2 Δημόσιο Χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ

Ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ είναι ένας κρίσιμος οικονομικός δείκτης που αντανακλά το ποσοστό του συνολικού χρέους μιας χώρας σε σχέση με την οικονομική της παραγωγή (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν). Είναι σημαντικός, καθώς είναι ένα μέτρο της ικανότητας μιας κυβέρνησης να διαχειρίζεται το χρέος της σε σχέση με το μέγεθος της οικονομίας της. Ακόμα, αποτελεί έναν χρήσιμο δείκτη χρηματοοικονομικής υγείας της χώρας, καθώς αντικατοπτρίζει το πρόβλημα της υπερχρέωσης σε σχέση με την ικανότητά της να παράγει. Ένας υψηλός δείκτης υποδηλώνει ενδεχομένως ότι η κυβέρνηση δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις στην εξυπηρέτηση των δανειακών της υποχρεώσεων, οδηγώντας την πιθανά σε δημοσιονομική αστάθεια.

Η σύγκριση των λόγων χρέους προς ΑΕΠ διαφορετικών χωρών παρέχει πληροφορίες σχετικά με τη δημοσιονομική τους θέση και την αποτελεσματικότητα της πολιτικής τους. Χώρες με παρόμοια επίπεδα χρέους σε σχέση με το ΑΕΠ μπορεί να αντιμετωπίζουν διαφορετικές οικονομικές προκλήσεις με βάση παράγοντες όπως η

οικονομική ανάπτυξη, η ικανότητα δημιουργίας εσόδων και οι πρακτικές διαχείρισης του χρέους.

Στο γράφημα 2.6 που ακολουθεί, απεικονίζει την εξέλιξη του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ για την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση για μια περίοδο 27 ετών, που εκτείνεται από το 1995 έως το 2022. Αρχικά, ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ της Ελλάδας παρέμεινε σχετικά σταθερός στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Ωστόσο, μια σημαντική ανοδική τάση εμφανίστηκε γύρω στο 2008, που συνέπεσε με την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση. Ο λόγος αυξήθηκε δραματικά, φθάνοντας σε ανησυχητικά επίπεδα. Τα επόμενα χρόνια σημαδεύτηκαν από μέτρα λιτότητας, προγράμματα διάσωσης και οικονομικές μεταρρυθμίσεις με στόχο τη διαχείριση της κρίσης χρέους. Παρά τις προσπάθειες, ο δείκτης συνέχισε να ανεβαίνει, με αποκορύφωμα γύρω στο 2012-2013. Από εκεί και πέρα, ακολούθησε σταδιακή μείωση, αλλά το βάρος του χρέους της Ελλάδας παρέμεινε σημαντικό. Μέχρι το 2022, ο δείκτης είχε μετριαστεί, αλλά εξακολουθούσε να υπερβαίνει τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πηγή [AMECO](#)

Διάγραμμα 2.6

Διαγραμματική απεικόνιση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα (1995-2022)

Ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης ακολούθησε διαφορετική πορεία. Κατά την ίδια περίοδο, η Ευρωπαϊκή Ένωση διατήρησε έναν πιο σταθερό λόγο,

με διακυμάνσεις που επηρεάζονταν από τις ευρύτερες οικονομικές τάσεις. Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση επηρέασε και την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά η αντίδραση ήταν συντονισμένη μεταξύ των κρατών μελών. Ο λόγος της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέμεινε κάτω από τον αντίστοιχο της Ελλάδας, αντανακλώντας μια πιο ανθεκτική και διαφοροποιημένη οικονομία.

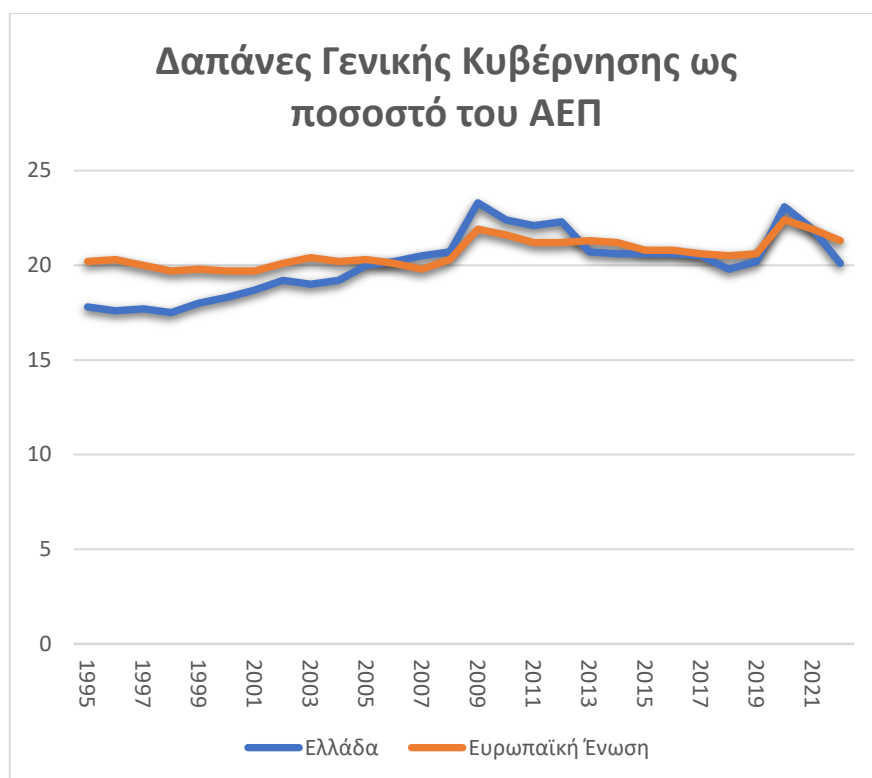
Η επίμονη απόκλιση μεταξύ της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά τον λόγο χρέους προς ΑΕΠ αναδεικνύει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία. Το υψηλό βάρος του χρέους της Ελλάδας, έχει επιπτώσεις στη δημοσιονομική βιωσιμότητα, την πιστοληπτική ικανότητα και την οικονομική ανάπτυξη. Ο συγκριτικά χαμηλότερος δείκτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης υποδηλώνει καλύτερη διαχείριση και συντονισμό των πολιτικών.

2.2.3 Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ

Οι δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης, αναφέρονται στις δαπάνες που πραγματοποιούνται από την κυβέρνηση για αγαθά και υπηρεσίες τρέχουσας χρήσης, για την άμεση ικανοποίηση ατομικών ή συλλογικών αναγκών των πολιτών. Περιλαμβάνει δαπάνες όπως η δημόσια εκπαίδευση, η υγειονομική περίθαλψη, η άμυνα, οι υποδομές και η δημόσια διοίκηση. Οι κρατικές καταναλωτικές δαπάνες αποτελούν σημαντική συνιστώσα του ΑΕΠ, καθώς αντικατοπτρίζουν το επίπεδο της κυβερνητικής συμμετοχής στην οικονομία και την παροχή δημόσιων υπηρεσιών.

Ο λόγος των Δαπανών Γενικής Κυβέρνησης προς το ΑΕΠ είναι ένα σημαντικό μέτρο που χρησιμοποιείται στην ανάλυση της δημοσιονομικής πολιτικής. Δείχνει το μέγεθος του δημόσιου τομέα σε σχέση με τη συνολική οικονομία. Οι μεταβολές αυτού του λόγου με την πάροδο του χρόνου μπορεί να σηματοδοτούν αλλαγές στις κυβερνητικές προτεραιότητες, όπως αυξημένες επενδύσεις σε δημόσιες υποδομές ή κοινωνικά προγράμματα, ή αλλαγές στη στάση της δημοσιονομικής πολιτικής, όπως μέτρα λιτότητας ή πακέτα δημοσιονομικών κινήτρων.

Το γράφημα 2.7 απεικονίζει την εξέλιξη των δαπανών Γενικής Κυβέρνησης σε σχέση με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) για την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση για μια περίοδο 1995-2022.

Πηγή [AMECO](#)

Διάγραμμα 2.7

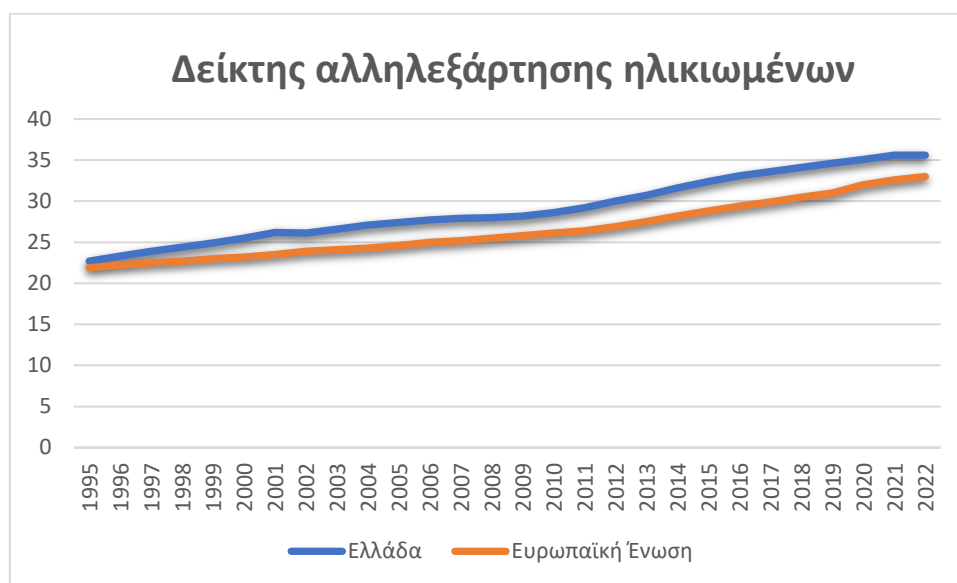
Διαγραμματική απεικόνιση των δαπανών γενικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα (1995-2022)

Αρχικά, ο λόγος των Δαπανών Γενικής Κυβέρνησης προς το ΑΕΠ Ελλάδας ήταν χαμηλότερος από εκείνον της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ από το έτος 2010 και έπειτα, παρατηρείται σύγκλιση των δυο λόγων. Μετά τη σύγκλιση και ως το 2020 και οι δύο δείκτες παρουσιάζουν σταθερή μείωση, υποδηλώνοντας μείωση της κρατικής κατανάλωσης σε σχέση με το ΑΕΠ. Το 2020, ο λόγος διαμορφώθηκε στο 23,1% για τη Ελλάδα και 22,4% για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ ο μέσος όρος της τιμής του δείκτη το διάστημα 1995-2022 ήταν 20% και 20,6% αντίστοιχα.

2.2.4 Δείκτης αλληλεξάρτησης ηλικιωμένων

Ο δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων μετρά το ποσοστό του ηλικιωμένου πληθυσμού (ηλικίας 65 ετών και άνω) σε σχέση με τον πληθυσμό σε ηλικία εργασίας (ηλικίας 15 έως 64 ετών). Ένας υψηλότερος δείκτης υποδηλώνει μεγαλύτερο ποσοστό ηλικιωμένων ατόμων σε σχέση με τον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας, σημαίνει δηλαδή

ότι λιγότεροι εργαζόμενοι στηρίζουν κάθε συνταξιούχο, γεγονός που μπορεί να ασκήσει πίεση στα συνταξιοδοτικά ταμεία και να καταστήσει αναγκαίες μεταρρυθμίσεις για τη διασφάλιση της επάρκειας και της φερεγγυότητας των συνταξιοδοτικών παροχών, αλλά και να επηρεάσει τις δαπάνες υγειονομικής περίθαλψης.

Πηγή [AMECO](#)

Διάγραμμα 2.8

Διαγραμματική απεικόνιση του δείκτη αλληλεξάρτησης ηλικιωμένων για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα (1995-2022)

Το γράφημα 2.8 απεικονίζει την εξέλιξη του λόγου εξάρτησης ηλικιωμένων, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση και υπογραμμίζει τη δημογραφική μετατόπιση προς έναν πληθυσμό μεγαλύτερης ηλικίας. Αναλυτικότερα, αρχικά ο δείκτης εξάρτησης από τους ηλικιωμένους στην Ελλάδα ήταν ανάλογος με εκείνον της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από το 2010 και μετά, σημειώνονται αποκλίσεις των δεικτών, ενώ ο δείκτης της Ελλάδας άρχισε να αυξάνεται ταχύτερα. Αυτή η ανοδική τάση συνεχίστηκε, υποδηλώνοντας γήρανση του πληθυσμού και πιθανές προκλήσεις για τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης.

Ο λόγος της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξήθηκε επίσης με την πάροδο του χρόνου, αλλά με πιο σταδιακό ρυθμό. Παράγοντες όπως η βελτίωση της υγειονομικής περίθαλψης, η

αύξηση του προσδόκιμου ζωής και η μείωση των γεννήσεων συμβάλλουν στην τάση αυτή. Μέχρι το 2022, ο δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων στην Ελλάδα είναι σημαντικά υψηλότερος από αυτόν της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ελλάδα αντιμετωπίζει τη διπλή πρόκληση της οικονομικής ανάκαμψης και της γήρανσης του πληθυσμού. Ο υψηλότερος δείκτης εξάρτησης από τους ηλικιωμένους επιβαρύνει τα δημόσια οικονομικά, επηρεάζοντας τα συνταξιοδοτικά συστήματα και τις δαπάνες υγειονομικής περίθαλψης. Τέλος, η μέση τιμή του δείκτη για την Ελλάδα διαμορφώνεται στο 29% ενώ για την Ευρωπαϊκή Ένωση στο 26,4%.

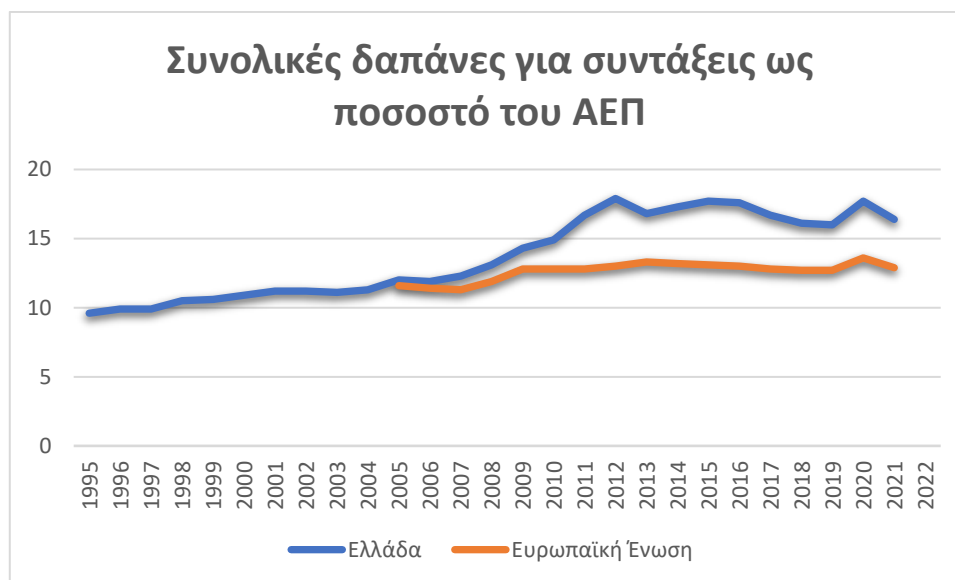
2.2.5 Συνολικές δαπάνες για συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ

Ο λόγος των συνολικών συνταξιοδοτικών δαπανών προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) μιας χώρας μετρά τον βαθμό στον οποίο οι συνταξιοδοτικές δαπάνες, συμπεριλαμβανομένων των πληρωμών προς τους συνταξιούχους, συμβάλλουν στη συνολική οικονομική παραγωγή της χώρας. Οι συνταξιοδοτικές δαπάνες είναι ζωτικής σημασίας για τα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας, καθώς επηρεάζουν τα μέσα διαβίωσης των συνταξιούχων και τη συνολική οικονομική σταθερότητα.

Ένας υψηλός λόγος των συνολικών συνταξιοδοτικών δαπανών προς το ΑΕΠ μπορεί να υποδηλώνει σημαντικές οικονομικές δεσμεύσεις προς τους συνταξιούχους, οι οποίες θα μπορούσαν να επιβαρύνουν τους κρατικούς προϋπολογισμούς και να συμβάλουν σε δημοσιονομικές ανισορροπίες εάν δεν χρηματοδοτηθούν επαρκώς. Η παρακολούθηση αυτού του λόγου βοηθά στην αξιολόγηση της βιωσιμότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων, για τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης δημοσιονομικής σταθερότητας. Παράλληλα, οι μεταβολές του λόγου αυτού με την πάροδο του χρόνου, μπορεί να αντανakλούν μεταβολές στις δημογραφικές τάσεις, τα πρότυπα συνταξιοδότησης και τη δυναμική της αγοράς εργασίας.

Όπως φαίνεται και στο γράφημα 2.9, οι συνταξιοδοτικές δαπάνες της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ έχουν αυξητική τάση από το 1995 έως και το 2022. Αυτή η ανοδική τάση αντανakλά τις προκλήσεις που θέτει η γήρανση του πληθυσμού και την ανάγκη για βιώσιμα συνταξιοδοτικά συστήματα. Επίσης, από το 2010 και μετά παρατηρείται αύξηση στις αποκλίσεις του δείκτη σε σχέση με αυτόν της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τις συνταξιοδοτικές δαπάνες της Ελλάδας παραμένουν σχετικά υψηλές σε σύγκριση με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Πιο συγκεκριμένα, ο μέσος όρος του δείκτη από το 2010 έως

το 2020 για την Ελλάδα κυμαίνεται στο 16,8% , ενώ της Ευρωπαϊκής Ένωσης κυμαίνεται στο 12,9%.

Πηγή [AMECO](#)

Διάγραμμα 2.9

Διαγραμματική απεικόνιση των συνολικών δαπανών για συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα (1995-2022)

Ανακεφαλαίωση

Συνοψίζοντας τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, ο συνολικός πληθυσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναμένεται να αυξηθεί έως το 2026 και κατόπιν εκτιμάται ότι θα μειωθεί (το 2070 η μείωση αναμένεται να κυμανθεί στο 4% σε σχέση με το 2022), ενώ το μερίδιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον παγκόσμιο πληθυσμό προβλέπεται να συρρικνωθεί. Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι δημογραφικές προβλέψεις αναμένουν αύξηση του δείκτη εξάρτησης ηλικιωμένων. Το ποσοστό των ηλικιωμένων (άνω των 65 ετών) στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυξάνεται διαρκώς, ενώ ο πληθυσμός εργαζόμενης ηλικίας (15-64 ετών) ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού μειώνεται. Παράλληλα, ο δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων, φαίνεται ότι θα αυξηθεί απότομα σε όλα τα κράτη μέλη κατά τις επόμενες δεκαετίες.

Το συνολικό ποσοστό γονιμότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση προβλέπεται να αυξηθεί σε ένα βαθμό έως το 2070, με τα ποσοστά γονιμότητας όμως να παραμείνουν κάτω από το φυσικό ποσοστό αναπλήρωσης. Επίσης, το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση αναμένεται να αυξηθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι νέοι τείνουν να εισέρχονται στην αγορά εργασίας αργότερα, ενώ οι γυναίκες και οι ηλικιωμένοι έχουν αυξήσει σταθερά την εργατική συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Η μέση ηλικία συνταξιοδότησης για τους άνδρες και τις γυναίκες, αναμένεται να αυξηθεί. Τέλος, η καθαρή μετανάστευση προβλέπεται να είναι θετική σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τα πρωτογενές αποτέλεσμα ως ποσοστό το ΑΕΠ, έχει παρουσιάσει διάφορες τάσεις τα τελευταία χρόνια, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, επηρεαζόμενο από ποικίλους οικονομικούς παράγοντες και εφαρμοσμένες πολιτικές. Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 για παράδειγμα, επηρέασε σημαντικά την Ελλάδα, οδηγώντας σε απότομη μείωση του πρωτογενούς της αποτελέσματος, ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση διατήρησε μια πιο σταθερή πορεία.

Αντίστοιχα, ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ της Ελλάδας παρέμεινε σχετικά σταθερός μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2000, ωστόσο, μια σημαντική ανοδική τάση εμφανίστηκε γύρω στο 2008 λόγω της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Ο λόγος αυξήθηκε δραματικά τα επόμενα χρόνια και μέχρι το 2022 που ο δείκτης είχε μετριαστεί, αλλά εξακολουθούσε να υπερβαίνει τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο λόγος των δαπανών Γενικής Κυβέρνησης προς το ΑΕΠ, που δείχνει το μέγεθος του δημόσιου τομέα σε σχέση με τη συνολική οικονομία, για την Ελλάδα ήταν χαμηλότερος από εκείνον της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ από το έτος 2010 και έπειτα, παρατηρείται σύγκλιση των δυο λόγων. Μετά τη σύγκλιση και ως το 2020 και οι δύο δείκτες παρουσιάζουν σταθερή μείωση, υποδηλώνοντας μείωση της κρατικής κατανάλωσης σε σχέση με το ΑΕΠ.

Τέλος, οι συνταξιοδοτικές δαπάνες της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ έχουν αυξητική τάση που αντανακλά τις προκλήσεις που θέτει η γήρανση του πληθυσμού. Επίσης, από το 2010 και μετά παρατηρείται αύξηση στις αποκλίσεις του δείκτη σε σχέση με αυτόν της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τις συνταξιοδοτικές δαπάνες της Ελλάδας παραμένουν σχετικά υψηλές σε σύγκριση με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Υποδείγματα δεδομένων πάνελ

Τα δεδομένα πάνελ, επίσης γνωστά ως διαχρονικά δεδομένα ή διαστρωματικά δεδομένα χρονολογικών σειρών, αποτελούν πολύτιμο εργαλείο στην εμπειρική έρευνα σε διάφορους κλάδους, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών, της κοινωνιολογίας, των πολιτικών επιστημών και της επιδημιολογίας. Τα υποδείγματα δεδομένων πάνελ προσφέρουν διακριτά πλεονεκτήματα έναντι των παραδοσιακών μεθόδων ανάλυσης διαστρωματικών δεδομένων ή χρονολογικών σειρών, λόγω της ικανότητάς τους να αποτυπώνουν ταυτόχρονα τόσο την ατομική ετερογένεια όσο και τη δυναμική του χρόνου.

Πιο συγκεκριμένα, τα υποδείγματα δεδομένων πάνελ συνδυάζουν δεδομένα που συλλέγονται για πολλαπλές πηγές (ιδιώτες, επιχειρήσεις, χώρες κ.λπ.) σε πολλαπλές χρονικές περιόδους. Τα υποδείγματα αυτά ουσιαστικά συνδυάζουν τη διαστρωματική και διαχρονική διάσταση, επιτρέποντας στους ερευνητές να εξετάζουν τόσο τις μεταβολές εντός, όσο και τις μεταβολές μεταξύ των ομάδων. Υπάρχουν κυρίως δύο τύποι υποδειγμάτων δεδομένων πάνελ, τα μοντέλα σταθερών και μοντέλα τυχαίων επιδράσεων.

Τα υποδείγματα σταθερών επιδράσεων, γνωστά και ως υποδείγματα «εσωτερικών επιδράσεων» (within-effects), λαμβάνουν υπόψη τη μη παρατηρούμενη ατομική ετερογένεια, ενσωματώνοντας στις εξισώσεις παλινδρόμησης σταθερούς όρους που αφορούν την διαστρωματική διάσταση. Αυτοί οι σταθεροί όροι απορροφούν τα χρονικά αμετάβλητα ατομικά/χωρικά/κλαδικά (αναλόγως το φαινόμενο που εξετάζουμε) χαρακτηριστικά, αφαιρώντας αποτελεσματικά την επιρροή τους στους εκτιμώμενους συντελεστές. Τα υποδείγματα σταθερών επιδράσεων είναι ιδιαίτερα χρήσιμα όταν πρόκειται για μη παρατηρήσιμους παράγοντες που παραμένουν σταθεροί με την πάροδο του χρόνου, αλλά διαφέρουν μεταξύ των οντοτήτων (διαστρωματική διάσταση).

Τα υποδείγματα των τυχαίων επιδράσεων, από την άλλη πλευρά, υποθέτουν ότι οι επιδράσεις που αφορούν τα άτομα είναι τυχαίες μεταβλητές, με συγκεκριμένες κατανομές. Σε αντίθεση με τα υποδείγματα σταθερών επιδράσεων, τα υποδείγματα τυχαίων επιδράσεων εκτιμούν τη μέση επίδραση των επεξηγηματικών μεταβλητών σε όλες τις μονάδες (διαστρωματική διάσταση), επιτρέποντας την αποτελεσματικότερη εκτίμηση παραμέτρων, όταν οι επιμέρους επιδράσεις θεωρούνται τυχαίες και ασυσχέτιστες με τις επεξηγηματικές μεταβλητές.

Τα υποδείγματα δεδομένων πάνελ χρησιμοποιούν πληροφορίες τόσο από τις μεταβολές εντός, όσο και από τις μεταβολές μεταξύ των ομάδων, με αποτέλεσμα την αποτελεσματικότερη εκτίμηση παραμέτρων σε σύγκριση με τα υποδείγματα διαστρωματικών στοιχείων ή χρονολογικών σειρών. Με την ενσωμάτωση επιδράσεων της διαστρωματικής διάστασης, τα υποδείγματα δεδομένων πάνελ παρέχουν ακριβέστερες εκτιμήσεις των σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών, ενισχύοντας έτσι τη στατιστική ισχύ της ανάλυσης.

Ένα από τα σημαντικά πλεονεκτήματα των υποδειγμάτων δεδομένων πάνελ είναι η ικανότητά τους να ελέγχουν τη μη παρατηρούμενη ετερογένεια. Τα υποδείγματα σταθερών και τυχαίων επιδράσεων, απορροφούν την επίδραση των χρονικά αμετάβλητων μη παρατηρήσιμων ατομικών χαρακτηριστικών, που ενδέχεται να συγγέουν τις σχέσεις ενδιαφέροντος.

Συνεπώς, τα υποδείγματα δεδομένων πάνελ διευκολύνουν την ισχυρότερη αιτιώδη συμπερασματολογία με τον μετριάσμο των ανησυχιών, που σχετίζονται με τη μεροληψία των παραλειπόμενων μεταβλητών και τη μη παρατηρούμενη ετερογένεια. Με τη συνεκτίμηση των επιδράσεων ειδικά για κάθε άτομο, οι ερευνητές μπορούν να απομονώσουν καλύτερα τις αιτιώδεις επιδράσεις των επεξηγηματικών μεταβλητών στο αποτέλεσμα που τους ενδιαφέρει, βελτιώνοντας έτσι την εσωτερική εγκυρότητα της εμπειρικής ανάλυσης. Επιπλέον, τα υποδείγματα δεδομένων πάνελ επιτρέπουν στους ερευνητές να εξετάζουν δυναμικές σχέσεις με την πάροδο του χρόνου, αποτυπώνοντας την εξέλιξη των μεταβλητών και την επίδρασή τους στο αποτέλεσμα που ενδιαφέρει.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι τα υποδείγματα δεδομένων πάνελ προσφέρουν ένα ισχυρό πλαίσιο για την ανάλυση διαστρωματικών δεδομένων, παρέχοντας στους ερευνητές πολύτιμες γνώσεις για πολύπλοκα φαινόμενα που εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου. Με την ενσωμάτωση τόσο της ατομικής ετερογένειας όσο και της χρονικής δυναμικής, τα υποδείγματα δεδομένων πάνελ βελτιώνουν την εκτίμηση παραμέτρων, ενισχύουν την αιτιώδη συμπερασματολογία και

διευκολύνουν τη δυναμική ανάλυση. Ο συνδυασμός αυτών των χαρακτηριστικών και τα πλεονεκτήματα που παρέχουν είναι που κάνει τη χρήση των πάνελ μεθόδων απαραίτητη για την εμπειρική έρευνα σε διάφορους κλάδους.

Στη παρούσα εργασία, εκμεταλλευόμαστε τα παραπάνω πλεονεκτήματα των δεδομένων πάνελ, συλλέγοντας τα στοιχεία για τις μεταβλητές ενδιαφέροντος από την Eurostat για τις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την χρονική περίοδο 1995 – 2019. Συγκεκριμένα, οι μεταβλητές που συλλέγονται είναι το πρωτογενές αποτέλεσμα, το χρέος γενικής κυβέρνησης, το παραγωγικό κενό, το συνολικό βαθμό παραγωγικότητας, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών οι δαπάνες για συντάξεις, ο δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων, καθώς και οι παρακάτω θεσμικές μεταβλητές από τη βάση της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank) για του δείκτες διακυβέρνησης. Συγκεκριμένα, οι μεταβλητές που χρησιμοποιούμε είναι η πολιτική σταθερότητα, η αποτελεσματικότητα διακυβέρνησης και ο έλεγχος της διαφθοράς. Σημειώνεται ότι έλεγχος της διαφθοράς σημαίνει ότι η δημόσια εξουσία ή η γραφειοκρατική ρύθμιση ασκείται για ιδιωτικό όφελος, από το οποίο δημιουργείται διαφθορά στη χώρα και η οποία μπορεί να εμποδίσει για τους ξένους επενδυτές. Η μαζική διαφθορά οδηγεί σε αναποτελεσματικά σχέδια για το ξένο μέρος, λόγω της αβεβαιότητας και της ασάφειας που δημιουργεί σε αντάλλαγμα.

Μεθοδολογία έρευνας

Βασικός στόχος της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του παράγοντα της γήρανσης στη δημοσιονομική βιωσιμότητα. Για την εμπειρική ανάλυση, βασιζόμαστε στον Bohn (1998) που-στηριζόμενος τη θεωρητική προσέγγιση του Blanchard et. al. (1990) προτείνει για την εμπειρική ανάλυση της βιώσιμης δημοσιονομικής πολιτικής που συνδέει το πρωτογενές αποτέλεσμα με το επίπεδο του χρέους. Πιο συγκεκριμένα, αυτό μπορεί να αποτυπωθεί σύμφωνα με την εξίσωση (3.1)

$$pb_t = \alpha + \beta d_{t-1} + \gamma x_t + \delta z_t + \varepsilon_t \quad (3.1)$$

β είναι η αντίδραση του πρωτογενούς πλεονάσματος ως ποσοστό του ΑΕΠ στο δείκτη του χρέους προς ΑΕΠ και z_t διάφοροι άλλοι παράγοντες του πρωτογενούς πλεονάσματος (οικονομικοί παράγοντες, θεσμικοί, νομισματικοί κλπ.) και ο όρος σφάλματος. Ο Bohn (2008) δείχνει ότι ο συντελεστής β είναι θετικός που αποτελεί επαρκής συνθήκη βιωσιμότητας, υπό την προϋπόθεση ότι η παρούσα αξία του ΑΕΠ

είναι πεπερασμένη. Η συνθήκη του Bohn είναι μια «ασθενής συνθήκη βιωσιμότητας» (Gosh et al., 2013), καθώς ο θετικός συντελεστής β δεν μπορεί να θεωρηθεί επαρκής συνθήκη για την επίτευξη δημοσιονομικής βιωσιμότητας.

Στη βάση αυτή, η εμπειρική μας ανάλυση βασίζεται σε μια επέκταση της σχέσης, όπως δίνεται από την εξίσωση (3.1), η οποία είναι γνωστή στη βιβλιογραφία ως συνάρτηση δημοσιονομικής αντίδρασης (Fiscal Reaction Function, FRF):

$$pb_{it} = a + \rho pb_{it-1} + \beta d_{it-1} + \sum_{j=1}^k \gamma_j X_{jit} + \alpha_i + \lambda_t + \varepsilon_{it} \quad (3.2)$$

Η εξαρτημένη μεταβλητή που αφορά το πρωτογενές αποτέλεσμα (pb_{it}) η οποία μετράει το «δημοσιονομικό παλμό» (fiscal impulse). Ως ανεξάρτητες μεταβλητές χρησιμοποιούμε το pb_{it-1} , που είναι η υστέρηση πρώτου βαθμού του πρωτογενούς πλεονάσματος, το d_{it-1} απόθεμα χρέους (υστέρηση πρώτου βαθμού του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ) και το X_{jit} που είναι ένα σύνολο μακροοικονομικών και θεσμικών παραγόντων που επηρεάζουν το πρωτογενές αποτέλεσμα. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιούμε το παραγωγικό κενό, το συνολικό βαθμό παραγωγικότητας, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, τις δαπάνες για συντάξεις και τον δείκτη εξάρτησης ηλικιωμένων για μεταβλητές που μετρούν την επίδραση της γήρανσης στο πρωτογενές αποτέλεσμα, καθώς και τις θεσμικές μεταβλητές, πολιτική σταθερότητα, αποτελεσματικότητα διακυβέρνησης και έλεγχος της διαφθοράς. Επιπλέον, στο υπόδειγμα εισάγεται η ψευδομεταβλητή για την ενσωμάτωση της επίδρασης της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 και γραμμικής τάση.

Οι όροι α_i και λ_t είναι η επίδραση ανά χώρα και ανά χρονική περίοδο αντίστοιχα και όπου ε_{it} ο διαταρακτικός όρος (δηλαδή όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες που δεν έχουν επίδραση στο πρωτογενές αποτέλεσμα και δεν το επηρεάζουν με συστηματικό τρόπο). Επιπρόσθετα, τα $\{a, \rho, \beta, \gamma_1, \dots, \gamma_k\}$ είναι οι άγνωστοι συντελεστές που πρέπει να εκτιμηθούν. Τα δεδομένα αφορούν την περίοδο 1995-2019 για τις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Κροατία, Δημοκρατία της Κύπρου, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία και Σουηδία). Τέλος, η κύρια πηγή των δεδομένων μας είναι η Eurostat-AMECO.

Προκειμένου να αναλύσουμε την επίδραση της γήρανσης του πληθυσμού καθώς και των υπολοίπων επεξηγηματικών μεταβλητών στο πρωτογενές αποτέλεσμα και

δεδομένου ότι συνδυάζουμε χρονολογικές σειρές (έτη) και διαστρωματικά δεδομένα (χώρες), χρησιμοποιούμε μεθόδους εκτίμησης και ανάλυσης πάνελ δεδομένων. Με αυτές τις μεθόδους πρώτον, λαμβάνουμε υπόψη την ετερογένεια, δεύτερον, προσφέρουμε μεγαλύτερη διαθεσιμότητα των δεδομένων του δείγματος, η οποία επιτρέπει πιο ακριβείς μετρήσεις των μεμονωμένων επιδράσεων του δείγματος, σε αντίθεση με διαστρωματικές ή χρονολογικές αναλύσεις και τρίτον, προσφέρει μεγαλύτερη αξιοπιστία στις εκτιμήσεις.

Δεδομένης της ετερογένειας μεταξύ των χωρών και δεδομένου ότι πρέπει να αναλυθούν οι μη παρατηρούμενες επιδράσεις που παρουσιάζονται στη εξίσωση (3.2) είναι δυνατόν να εφαρμοσθούν υποδείγματα τυχαίων (random effects) ή σταθερών επιδράσεων (fixed effects). Για το λόγο αυτό, εφαρμόζουμε τον έλεγχο Hausman προκειμένου να επιλέξουμε ποιο είναι το καταλληλότερο υπόδειγμα μεταξύ των δυο (fixed effects ή random effects). Η βασική ιδέα του συγκεκριμένου ελέγχου είναι να εξετάσει αν μπορούμε να δεχτούμε τη μηδενική υπόθεση, δηλαδή ότι το υπόδειγμα των τυχαίων επιδράσεων είναι καταλληλότερο σε σχέση με αυτό των σταθερών επιδράσεων. Σύμφωνα με τον έλεγχο του Hausman, η μηδενική υπόθεση είναι ότι το καταλληλότερο υπόδειγμα είναι οι τυχαίες επιδράσεις, έναντι της εναλλακτικής ότι το καταλληλότερο υπόδειγμα οι σταθερές επιδράσεις, Εφαρμόζοντας τον έλεγχο του Hausman προκύπτει ότι το $p\text{-value} < 0,05$, άρα απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση και επομένως το υπόδειγμα των σταθερών επιδράσεων είναι το καταλληλότερο ($\chi^2_{(K)} = 64,13$).

Στη συνέχεια και λαμβάνοντας υπόψη την ενδογένεια ανάμεσα στις μακροοικονομικές μεταβλητές, προβαίνουμε στην εφαρμογή κατάλληλων μεθόδων εκτίμησης του υποδείγματος, όπως η μέθοδος των ελαχίστων τετραγώνων των δυο σταδίων (Two Stage Least Squares, 2SLS/IV). Η ενδογένεια έχει να κάνει με την ιδιότητα κάποιων μεταβλητών να σχετίζονται με τον διαταρακτικό όρο. Βασικές αιτίες της ενδογένειας, μεταξύ άλλων, είναι η μεροληψία λόγω παράληψης σημαντικών ερμηνευτικών μεταβλητών (omitted variables bias) και ο ταυτόχρονος προσδιορισμός μεταβλητών (simultaneous equation bias). Το (2SLS) μοντέλο επιτρέπει τη διόρθωση του προβλήματος της ενδογένειας, ακόμη και για πολλαπλές ενδογενείς μεταβλητές, χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες βοηθητικές μεταβλητές (instrumental variables). Επιπλέον, εφαρμόζουμε και τον LSDVC εκτιμητή ο οποίος διορθώνει τη μεροληψία του LSDV/FE εκτιμητή, γνωστή ως μεροληψία του Nickell (Bruno 2005).

Εμπειρική ανάλυση

Στη βιβλιογραφία έχουν χρησιμοποιηθεί αρκετές μέθοδοι για να εκτιμήσουν μια συνάρτηση δημοσιονομικής αντίδρασης (FRF). Στο πλαίσιο αυτό, και δεδομένου ότι θέλουμε να εξετάσουμε την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων μας, εφαρμόζουμε διάφορα υποδείγματα (και μεθόδους εκτίμησης όπως αναφέρονται παραπάνω), προκειμένου να διαπιστώσουμε αν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ πρωτογενούς αποτελέσματος και του δείκτη εξάρτησης των ηλικιωμένων, αλλά και των δαπανών για συντάξεις. Αρχικά, στο πρώτο στάδιο της ανάλυσης μας και για να πάρουμε μια πρώτη εκτίμηση της σχέσης των ανεξάρτητων μεταβλητών - και κυρίως της μεταβλητής της γήρανσης του πληθυσμού- με την εξαρτημένη (πρωτογενές πλεόνασμα) εφαρμόζουμε τη μέθοδο LSDVC για τις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και για το χρονικό διάστημα από το 1995 μέχρι το 2019.

Στον Πίνακα 1, υπάρχουν 2 βασικά υποδείγματα. Στο πρώτο υπόδειγμα υποθέτουμε ως εξαρτημένη μεταβλητή το πρωτογενές αποτέλεσμα και ως ανεξάρτητες την υστέρηση πρώτου βαθμού της εξαρτημένης μεταβλητής, την υστέρηση πρώτου βαθμού του χρέους, παραγωγικό κενό, το συνολικό βαθμό παραγωγικότητας, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και τον δείκτη εξάρτησης ηλικιωμένων. Αντίθετα, στο δεύτερο υπόδειγμα, διατηρούμε την ίδια εξαρτημένη μεταβλητή και χρησιμοποιούμε τις ίδιες ανεξάρτητες μεταβλητές με τη αλλαγή της μεταβλητής που μετράει την επίδραση της γήρανσης του πληθυσμού, με τις δαπάνες για συντάξεις.

Πίνακας 1: Η επίδραση του δείκτη εξάρτησης των ηλικιωμένων πληθυσμού και των δαπανών για συνταξιοδότηση στο πρωτογενές αποτέλεσμα με τη μέθοδο LSDVC (1995-2014).

	Πρωτογενές Αποτέλεσμα	Πρωτογενές Αποτέλεσμα
Πρωτογενές Αποτέλεσμα	0,598*** (0,03)	0,607*** (0,05)
Χρέος	0,0763*** (0,008)	0,051*** (0,008)

Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	0,754*** (0,022)	0.0759*** (0.028)
Παραγωγικό κενό	0,179*** (0,042)	0,24*** (0,033)
Συνολικός Βαθμός Παραγωγικότητας	0,215 (0,375)	0,071 (0,110)
Γήρανση Πληθυσμού		0,135 (0,112)
Δαπάνες για συντάξεις	-0,576*** (0,146)	

Σημείωση: Προκειμένου να πάρουμε τα αποτελέσματα από την εξίσωση 2, χρησιμοποιούμε την μέθοδο LSDVC. Εξαρτημένη μεταβλητή είναι το πρωτογενές αποτέλεσμα των ΕΕ-27. Τα τυπικά σφάλματα είναι στην παρένθεση. Τα επίπεδα σημαντικότητας είναι τα 10%, 5%, 1%, τα οποία υποδεικνύονται από *, ** και *** αντίστοιχα.

Αναλυτικότερα, διαπιστώνουμε ότι όλοι οι συντελεστές των ανεξάρτητων μεταβλητών που έχουν χρησιμοποιηθεί στο πρώτο υπόδειγμα και οποίοι είναι στατιστικά σημαντικοί, επηρεάζουν θετικά τα πρωτογενές αποτέλεσμα, εκτός από το δείκτη εξάρτησης των ηλικιωμένων. Πιο συγκεκριμένα, ο συντελεστής της επεξηγηματικής μεταβλητής που αφορά το χρέος είναι ίσος με 0,0763, ο συντελεστής του συνολικού βαθμού παραγωγικότητας με 0,215, ο συντελεστής του παραγωγικού κενού 0,179 και της γήρανσης του πληθυσμού, όπως αυτή ερμηνεύεται από τις δαπάνες για συντάξεις, έχει αρνητική επίδραση -0,576. Οι μεταβλητές είναι όλες στατιστικά σημαντικές πλην του συνολικού βαθμού παραγωγικότητας. Η συνθήκη βιωσιμότητας του χρέους ικανοποιείται, αφού ο συντελεστής του αποθέματος χρέους είναι θετικός και όσον αφορά την επίδραση της γήρανσης, φαίνεται να λειτουργεί αρνητικά στην δημοσιονομική προσπάθεια. Συγκεκριμένα, αν οι δαπάνες για συντάξεις (ως ποσοστό του ΑΕΠ) αυξηθούν κατά μία μονάδα, τότε πρωτογενές αποτέλεσμα (ως ποσοστό του ΑΕΠ) θα μειωθεί κατά 0,576 μονάδες. Αντίστοιχα, για το απόθεμα χρέους, αν αυξηθεί κατά μία μονάδα τότε το πρωτογενές αποτέλεσμα θα βελτιωθεί κατά 0,0763 μονάδες.

Στη δεύτερη στήλη έχουμε το ίδιο υπόδειγμα αλλά για μεταβλητή γήρανσης χρησιμοποιούμε το δείκτη εξάρτησης του πληθυσμού. Τα αποτελέσματα είναι ποιοτικά παρόμοια με το προηγούμενο υπόδειγμα, με τη διαφορά ότι εκτός από το συνολικό βαθμό παραγωγικότητας που δεν είναι στατιστικά σημαντικός, ο δείκτης γήρανσης δεν είναι στατιστικά σημαντικός, γεγονός που υπονοεί ότι ο δημογραφικός δείκτης δεν αποτυπώνει την πληροφορία για την επίδραση της γήρανσης στην επίδραση του πρωτογενούς αποτελέσματος, όπως αυτή αποτυπώνεται από το δημοσιονομικό μέτρο αποτίμησης της που είναι οι δαπάνες για συντάξεις.

Καθώς ένας μεγάλος αριθμός μεταβλητών μπορεί να επηρεαστεί από την ενδογένεια, έχουν εφαρμοσθεί στη βιβλιογραφία πολλές μέθοδοι που κάνουν χρήση στη θέση των ενδογενών μεταβλητών, βοηθητικές μεταβλητές (είτε τις υστερήσεις των ήδη υπάρχουσών μεταβλητών του υποδείγματος ή άλλες πρόσθετες μεταβλητές) προκειμένου να εξαλείψουν το πρόβλημα υψηλής συσχέτισης τους με το διαταρακτικό όρο. Στο πλαίσιο αυτό, στη μελέτη μας χρησιμοποιούμε τη μέθοδο IV/2SLS καθώς και GMM εκτιμητές πίνακες 2 και 3 για την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων μας. Επειδή, σύμφωνα με τον έλεγχο του Hausman η μηδενική υπόθεση είναι ότι όλες οι ερμηνευτικές μεταβλητές είναι εξωγενείς στα παρακάτω 6 εκτιμημένα υποδείγματα (κάθε πίνακας περιλαμβάνει 3 εκτιμημένα υποδείγματα με τη μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων των δύο σταδίων, 2SLS) απορρίπτεται $p\text{-value} < 0,01$, οπότε η μέθοδος ελαχίστων τετραγώνων δεν ενδείκνυται για την εκτίμηση του υποδείγματος. Συνεπώς, ένας εκτιμητής GMM θα ήταν καταλληλότερος και αυτός για την συγκεκριμένη περίπτωση επιλέγουμε τον εκτιμητή 2SLS/IV και για βοηθητικές μεταβλητές χρησιμοποιούμε τις τρεις πρώτες υστερήσεις της μεταβλητής ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Επειδή ο αριθμός των βοηθητικών μεταβλητών είναι μεγαλύτερος των ενδογενών μεταβλητών, ελέγχουμε το υπόδειγμα για σωστή εξειδίκευση, δηλαδή εάν ικανοποιούνται οι υπερταυτοποιημένοι περιορισμοί, με τον έλεγχο του Hansen. Η μηδενική υπόθεση είναι ότι το υπόδειγμα είναι σωστά εξειδικευμένο, δηλαδή ισχύουν οι υπερταυτοποιημένοι περιορισμοί. Το στατιστικό ελέγχου είναι $\chi^2 = 3,53547$, με 2 βαθμούς ελευθερίας. Οι βαθμοί ελευθερίας ισούνται με τον αριθμό των βοηθητικών μείον τον αριθμό των ενδογενών μεταβλητών. Η τιμή $p\text{-value}$ που σχετίζεται με αυτό το στατιστικό ελέγχου είναι 0,1707. Με $p\text{-value}$ 0,1707, η οποία είναι μεγαλύτερη από το συμβατικό επίπεδο σημαντικότητας 0,05, δεν απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση του ελέγχου των περιορισμών υπερταυτοποίησης. Συνεπώς, το αποτέλεσμα του ελέγχου υποδηλώνει ότι οι βοηθητικές μεταβλητές δεν συσχετίζονται με τον

διαταρακτικό όρο, υποστηρίζοντας την εγκυρότητά τους στο πλαίσιο αυτού του υποδείγματος. Το αποτέλεσμα συνηγορεί υπέρ του ότι οι βοηθητικές μεταβλητές είναι κατάλληλα εξωγενείς, πράγμα που σημαίνει ότι δεν «πάσχουν» από τα προβλήματα ενδογένειας με τις αρχικές επεξηγηματικές μεταβλητές για τις οποίες χρησιμοποιούνται ως βοηθητικές. Αυτό είναι ένα επιθυμητό αποτέλεσμα του εκτιμητή, καθώς προσδίδει αξιοπιστία στις αιτιώδεις ερμηνείες των εκτιμήσεων. Από την άλλη ο έλεγχος πρώτου σταδίου μας δείχνει ότι η οι βοηθητικές μεταβλητές είναι ισχυρές καθώς το $F\text{-statistic} > 10$. Ο έλεγχος για το relevance των βοηθητικών μεταβλητών είναι πολύ σημαντικός καθώς ο GMM/2SLS/IV είναι αναποτελεσματικός, αν οι βοηθητικές μεταβλητές δεν σχετίζονται αρκετά (weakly correlated – weak instruments) με την ενδογενή μεταβλητή και η μεροληψία του εκτιμητή GMM θα είναι αρκετά μεγάλη. Οπότε, όταν έχουμε ενδογένεια και δεν σχετίζονται η βοηθητική μεταβλητή με την ενδογενή (η βοηθητική δεν είναι relevant), τότε τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης θα είναι προβληματικά.

Δεδομένου ότι το υπόδειγμα μας πέρασε με επιτυχία όλους τους ελέγχους για ενδογένεια, τώρα μπορούμε να δούμε τις εκτιμήσεις και την ερμηνεία τους.

Πίνακας 2: Βασικό μοντέλο επίδρασης των δαπανών για συντάξεις στο πρωτογενές αποτέλεσμα και οι εναλλακτικές εξειδικεύσεις, ΕΕ-27(1995-2019).

	Βασικό Υπόδειγμα (1)	Βασικό Υπόδειγμα (2)	Βασικό Υπόδειγμα (3)
Πρωτογενές Αποτέλεσμα	0,492*** (0,074)	0,494*** (0,074)	0,493*** (0,074)
Χρέος	0,055*** (0,008)	0,055*** (0,008)	0,054*** (0,008)
Δαπάνες για συντάξεις	-0,670*** (0,169)	-0,679*** (0,166)	-0,701*** (0,175)
Συνολικός Βαθμός Παραγωγικότητας	-0,120 (0,094)	-0,121 (0,094)	-0,100 (0,096)
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	0,163*** (0,036)	0,168*** (0,037)	0,165*** (0,035)
Παραγωγικό κενό	0,065 (0,058)	0,069 (0,059)	0,069 (0,059)
Πολιτική Σταθερότητα	0,188 (0,458)		
Αποτελεσματικότητ α Διακυβέρνησης		-0,122 (0,495)	
Έλεγχος Διαφθοράς			-0,807 (0,620)
R ²	69,5%	69,42	69,57%
Παρατηρήσεις	475	475	475

Σημείωση: Προκειμένου να πάρουμε τα αποτελέσματα από την εξίσωση 2, χρησιμοποιούμε την μέθοδο IV-2SLS . Εξαρτημένη μεταβλητή είναι το πρωτογενές αποτέλεσμα των ΕΕ-27 . Τα τυπικά σφάλματα είναι στην παρένθεση. Τα επίπεδα σημαντικότητας είναι τα 10%, 5%, 1% , τα οποία υποδεικνύονται από *, ** και *** αντίστοιχα.

Αναλυτικότερα, στον Πίνακα 2 η ερμηνευτική ικανότητα των τριών υποδειγμάτων είναι αρκετά ικανοποιητική αφού, και στα τρία, πάνω από το 69% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής περιγράφεται από τις ανεξάρτητες. Στο βασικό το υπόδειγμα (πρώτη στήλη), ο συντελεστής που αφορά τις δαπάνες για συντάξεις ανέρχεται σε -0,670 και η ερμηνεία είναι αντίστοιχη με αυτή που περιγράψαμε για τον πίνακα 5. Τέλος, στις στήλες 2 και 3 του Πίνακα 3 παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα έχοντας τροποποιήσει το βασικό υπόδειγμα (1) προσθαφαιρώντας κάθε φορά μια καινούργια μεταβλητή (πχ όπως την αποτελεσματικότητα της διακυβέρνησης ή τον έλεγχο της διαφθοράς, ενώ το βασικό έχει τη πολιτική σταθερότητα).

Σημειώνεται ότι και στις στήλες 2 και 3 του Πίνακα 2, η εκτίμηση που αφορά τις δαπάνες για συντάξεις κυμαίνεται πολύ κοντά (μεταξύ 0,670 και 0,701). Στον Πίνακα 3 δεν υπάρχει στατικά σημαντική επίδραση του δείκτη γήρανσης στο πρωτογενές αποτέλεσμα. Αυτό ενδεχομένως να οφείλεται στο ότι είτε υπάρχει μια χρονική υστέρηση σε ότι αφορά την επίδραση της στο δημοσιονομικό αποτέλεσμα, είτε ότι η δημογραφική μεταβλητή δεν επηρεάζει τα δημοσιονομικά μεγέθη.

Πίνακας 3 : Βασικό μοντέλο επίδρασης του δείκτη εξάρτησης των ηλικιωμένων στο πρωτογενές αποτέλεσμα και οι εναλλακτικές εξειδικεύσεις, ΕΕ-27 (1995-2014).

	Βασικό Υπόδειγμα (1)	Βασικό Υπόδειγμα (2)	Βασικό Υπόδειγμα (3)
Πρωτογενές Αποτέλεσμα (-1)	0,525*** (0,079)	0,527*** (0,079)	0,529*** (0,080)
Χρέος (-1)	0,033*** (0,007)	0,033*** (0,007)	0,033*** (0,007)
Γήρανση του πληθυσμού	0,023 (0,067)	0,011 (0,064)	-0,007 (0,065)
Συνολικός Βαθμός Παραγωγικότητας	-0,156 (0,055)	-0,133 (0,105)	-0,100 (0,096)
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	0,180*** (0,041)	0,186*** (0,040)	0,187*** (0,040)
Παραγωγικό κενό	0,157***	0,163***	0,166***

	(0,055)	(0,055)	(0,054)
Πολιτική Σταθερότητα	0,372 (0,468)		
Αποτελεσματικότητα Διακυβέρνησης		0,883 (0,516)	
Έλεγχος Διαφθοράς			-0,353 (0,571)
R ²	67,55%	67,41	67,41%
Παρατηρήσεις	485	485	485

Σημείωση: Προκειμένου να πάρουμε τα αποτελέσματα από την εξίσωση 2, χρησιμοποιούμε την μέθοδο IV-2SLS . Εξαρτημένη μεταβλητή είναι το πρωτογενές αποτέλεσμα των ΕΕ-27 . Τα τυπικά σφάλματα είναι στην παρένθεση. Τα επίπεδα σημαντικότητας είναι τα 10%,5%,1% , τα οποία υποδεικνύονται από *,** και *** αντίστοιχα.

Στην περίπτωση των άλλων μεταβλητών των υποδειγμάτων (1), (2) και (3) βλέπουμε ότι οι περισσότερες μεταβλητές ασκούν στατιστικά σημαντική επίδραση στη μεταβλητή του πρωτογενούς πλεονάσματος. Πιο συγκεκριμένα, σε όλες τις περιπτώσεις η υστέρηση πρώτου βαθμού του δημοσίου χρέους παραμένει στατιστικά σημαντική με το συντελεστή να κυμαίνεται μεταξύ 0,03 και 0,05 (εύρος εκτίμησης συντελεστή χρέους στους πίνακες 2-3) ενώ υψηλή και θετική επίδραση παρουσιάζει και η υστέρηση πρώτου βαθμού της εξαρτημένης μεταβλητής.

Ανακεφαλαίωση

Όπως προκύπτει και από τα αποτελέσματα, παρά την βιωσιμότητα του χρέους, πράγματι η γήρανση του πληθυσμού έχει αρνητική επίδραση στο πρωτογενές αποτέλεσμα. Η βαρύτητα του αποτελέσματος αυτού είναι μεγάλη αν λάβει κανείς υπόψη ότι η χρονική περίοδος της παρούσας εμπειρικής ανάλυσης εξετάζει την περίοδο 1995-2019, περιλαμβάνεται δηλαδή η γενιά με την θεαματική αύξηση των γεννήσεων - μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, γνωστή κι ως baby boomers – που πλέον βρίσκεται χρονικά κοντά στην συνταξιοδότηση της. Στην ουσία δηλαδή τα προηγούμενα χρόνια αφενός μεν ο αριθμός των εργαζομένων ήταν υψηλός, αφετέρου δε οι συνταξιούχοι λίγοι, οπότε το πρόβλημα της γήρανσης – λόγω της αύξησης της αντίστοιχης

δημοσιονομικής δαπάνης - δεν έχει γίνει ακόμα ιδιαίτερα εμφανές. Στη βάση αυτή, η προβλεπόμενη αύξηση του αριθμού των ατόμων εκτός παραγωγικής ηλικίας (άνω των 65 χρόνων) σε συνδυασμό με την πτωτική τάση του δείκτη γονιμότητας τις τελευταίες δεκαετίες και της ανόδου του προσδόκιμου ζωής αναμένεται να μεταβάλλουν επί τα χείρω το δείκτη εξάρτησης των ηλικιωμένων και επομένως θα υπάρξει σοβαρή επιβάρυνση των δημοσιονομικών μεγεθών.

Συγκριτικά με τις ευρωπαϊκές χώρες, το γεγονός αυτό έχει ακόμα μεγαλύτερη σημασία για την Ελλάδα. Πρώτον διότι η χώρα βαρύνεται από ένα πολύ μεγάλο χρέος και βρίσκεται ήδη σε φάση δημοσιονομικής προσαρμογής ενώ δεν υπάρχει δημοσιονομικός χώρος (fiscal buffer) ώστε να απορροφηθούν οι επιπτώσεις της γήρανσης. Δεύτερον, διότι η εξέλιξη του προσδοκώμενου δείκτη εξάρτησης ηλικιωμένων για την Ελλάδα προβλέπεται να είναι χειρότερη σε σχέση με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Αυτό αναμένεται να έχει ιδιαίτερα αρνητική επίδραση και στους ρυθμούς ανάπτυξης της Ελλάδας.

Στη βάση αυτών η εφαρμογή πολιτικών που θα αμβλύνουν το πρόβλημα είναι επείγουσα ανάγκη. Το ζητούμενο που τίθεται είναι τι στρατηγική θα πρέπει να ακολουθήσει η Ελλάδα ώστε να αντισταθμίσει τις επιπτώσεις της γήρανσης και να εδραιώσει την αναπτυξιακή της πορεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Εισαγωγή

Η γήρανση του πληθυσμού ασκεί πίεση στο δημόσιο χρέος τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και της Ελλάδας, κυρίως μέσω της αυξημένης ζήτησης για κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες πρόνοιας, καθώς και της αύξησης των δαπανών για υγειονομική περίθαλψη και κοινωνικές υπηρεσίες. Αναλυτικότερα, αυτές οι αυξημένες δαπάνες μπορούν να οδηγήσουν σε αύξηση του δημόσιου χρέους, εάν δεν υπάρχουν επαρκείς πόροι για να καλυφθούν, καθιστώντας έτσι σημαντική την ανάγκη για την υιοθέτηση της κατάλληλης στρατηγικής άσκησης των κοινωνικών και οικονομικών πολιτικών.

Οι βασικοί άξονες στους οποίους μπορεί να ασκηθεί η κατάλληλη πολιτική για την πρόληψη της επιβάρυνση τους δημόσιου χρέους, λόγω της γήρανσης του πληθυσμού είναι οι ακόλουθοι :

- Προσαρμογή του συνταξιοδοτικού συστήματος στις δημογραφικές τάσεις
- Μέτρα πολιτικής για ενίσχυση της αγοράς εργασίας
- Μέτρα ενίσχυσης γονεϊκότητας
- Μεταρρυθμίσεις στο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης
- Μέτρα μεταναστευτικής πολιτικής
- Μέτρα αύξηση της παραγωγικότητας στον δημόσιο τομέα
- Μέτρα ενίσχυσης της αυτοματοποίησης των εργασιών, με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας του ιδιωτικού τομέα
- Μέτρα πολιτικής για την αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων
- Μέτρα ενίσχυσης της οικονομικής ανάπτυξης

Στο τελευταίο αυτό κεφάλαιο, παρουσιάζονται ορισμένα μέτρα πολιτικής που αφορούν διάφορους τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας, τα οποία στοχεύουν στην ενίσχυση στην οικονομικής ανάπτυξης και την κοινωνικής ευημερίας, εστιάζοντας στην εξάλειψη της επίδρασης που προβλέψαμε ότι θα έχει η γήρανση του πληθυσμού στο δημόσιο χρέος της Ελλάδας.

4.1 Προσαρμογή του συνταξιοδοτικού συστήματος στις δημογραφικές τάσεις.

Δεδομένου ότι η μείωση και η γήρανση του πληθυσμού αποτελούν σύγχρονες προκλήσεις για το συνταξιοδοτικό σύστημα της Ελλάδας, κρίνεται απαραίτητο να προβλεφθούν αποτελεσματικές παρεμβάσεις για τη διασφάλιση της βιωσιμότητάς του. Οι αλλαγές πρέπει να στοχεύουν στην ενίσχυση της προαιρετικής συνταξιοδοτικής αποταμίευσης, στη μείωση των αντικινήτρων για την ένταξη και την επιμήκυνση του επίσημου εργασιακού βίου, καθώς και στην ενίσχυση της διακρατικής φορητότητας δικαιωμάτων συνταξιοδοτικής ασφάλισης.

Παράλληλα, η προώθηση της προαιρετικής συνταξιοδοτικής αποταμίευσης είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση της οικονομικής ασφάλειας των πολιτών κατά την ηλικία της συνταξιοδότησης. Η ενίσχυση της επαγγελματικής και ιδιωτικής ασφάλισης, μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην εξασφάλιση της οικονομικής ανεξαρτησίας των πολιτών κατά την ηλικία της σύνταξης.

Σημαντική είναι και η κατάργηση των αντικινήτρων για την ένταξη και την επιμήκυνση του επίσημου εργασιακού βίου. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της μείωσης του ύψους των υποχρεωτικών εισφορών, γεγονός που θα συμβάλει και στη μείωση της αδήλωτης εργασίας, τόσο από πλευρά ζήτησης εργασίας, όσο και από πλευράς προσφοράς εργασίας. Απαραίτητα προϋπόθεση για αποτελεσματικότητα της εν λόγω ενέργειας, είναι να συνδυαστεί με μια δέσμη μέτρων καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας, νομικού και διοικητικού χαρακτήρα .

Επιπλέον, αναφέρει και ο IOBE (2022), είναι αναγκαίο να θωρακιστούν οι μεταρρυθμίσεις με θεσμικά μέτρα. Η δημιουργία μιας εθνικής, υπερκομματικής Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για την παρακολούθηση των τάσεων στο συνταξιοδοτικό σύστημα και την αξιολόγηση των σχετικών μέτρων, θα διασφαλίσει τη συνεχή παρακολούθηση και βελτίωση του συστήματος. Ταυτόχρονα, η θέσπιση μιας

μακροχρόνιας εθνικής στρατηγικής για το συνταξιοδοτικό σύστημα, θα εξασφαλίσει τη συνοχή και την επάρκεια των μελλοντικών παρεμβάσεων.

Ακολούθως, σημαντική είναι και η απλοποίηση της δυνατότητας μεταφοράς δικαιωμάτων συνταξιοδοτικής ασφάλισης, από μία χώρα σε άλλη. Σκοπός των μέτρων αυτών, θα πρέπει να είναι η ενθάρρυνση της κινητικότητας στην αγορά εργασίας. Συγκεκριμένα, η σύναψη και βελτίωση διακρατικών συμφωνιών και η μείωση του γραφειοκρατικού βάρους εφαρμογής των συμφωνιών αυτών, θα διευκολύνουν την κινητικότητα των εργαζομένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Τέλος, είναι ζωτικής σημασίας να εξασφαλιστεί η αρμονία του συνταξιοδοτικού συστήματος με την επέκταση της επαγγελματικής ζωής των ατόμων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ευελιξίας στις δυνατότητες παράλληλης απασχόλησης συνταξιούχων. Επιπλέον, προκειμένου να διασφαλιστεί η οικονομική ασφάλεια των συνταξιούχων μακροπρόθεσμα, θα χρειαστεί να διασφαλιστεί ότι η πρόωρη συνταξιοδότηση εφαρμόζεται σε περιπτώσεις που συνίστανται λόγοι που επηρεάζουν την ικανότητά του ατόμου να εργαστεί..

Συνοψίζοντας, οι προτεινόμενες παρεμβάσεις στο ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα, θα συμβάλλουν στη δημιουργία ενός βιώσιμου και δίκαιου συστήματος συντάξεων για τους πολίτες της χώρας. Μέσω της συνεργασίας και της προσαρμογής στις αρχές της βιωσιμότητας και της επάρκειας των συντάξεων, η χώρα μπορεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις προκλήσεις που προκύπτουν από τη μείωση και τη γήρανση του πληθυσμού.

4.2 Μέτρα πολιτικής για ενίσχυση της αγοράς εργασίας

Προκειμένου να ενισχυθεί η αγορά εργασίας, για να μπορέσει να απορροφήσει τους κραδασμούς που απορρέουν από τη γήρανση του πληθυσμού, απαιτούνται ενεργά μέτρα που θα στοχεύουν στην ενίσχυση της απασχόλησης και τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας.

Σε πρώτη φάση, είναι αναγκαίο να επιδοτηθεί η έρευνα και η καινοτομία. Αυτό μπορεί να συμβεί με τη χρηματοδότηση ερευνητικών προγραμμάτων και έργων καινοτομίας, μέσω του κρατικού προϋπολογισμού ή μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Στόχος, να αποφευχθούν οι αρνητικές επιπτώσεις στο μέγεθος του

ΑΕΠ, μέσω της βελτίωσης της παραγωγικότητας της οικονομίας και της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων.

Επιπρόσθετα, είναι ουσιώδες να παρέχονται οικονομικά κίνητρα για τη συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης και δια βίου μάθησης σε μεγάλη ηλικία. Μέσω της εκπαίδευσης και κατάρτισης, οι εργαζόμενοι αναβαθμίζουν τις δεξιότητές τους και αποκτούν νέες γνώσεις που μπορούν να εφαρμόσουν στον εργασιακό τους χώρο. Αυτό οδηγεί σε αποτελεσματικότερη εργασία και αυξημένη παραγωγικότητα. Μάλιστα, άνθρωποι που συνεχίζουν να μαθαίνουν και να αναπτύσσονται επαγγελματικά, είναι πιο πιθανό να είναι πρωτοπόροι στη δημιουργία νέων τεχνολογιών και προϊόντων.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να σημειωθεί ότι η αύξηση του επαγγελματικού βίου έχει σημαντικές επιπτώσεις στη συμμετοχή στην εκπαίδευση. Τα άτομα έχουν κίνητρο να αυξάνουν την κατάρτιση στην εργασία, όταν παρατείνεται η επαγγελματική τους ζωή. Ο κεντρικός μηχανισμός για αυτήν την επίδραση του ανθρώπινου κεφαλαίου, είναι ότι οι αποδόσεις αύξησης της κατάρτισης με την υπολειπόμενη επαγγελματική ζωή ενός ατόμου. Η αύξηση του επαγγελματικού βίου αυξάνει αιτιωδώς τις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο. Οι Fürstenau et al. 2023 δείχνουν ότι η πιθανότητα συμμετοχής στην κατάρτιση αυξάνεται κατά περίπου 4,4 ποσοστιαίες μονάδες.

Εξίσου σημαντική είναι και η μείωση του κόστους παιδικής φροντίδας και ανατροφής, ώστε να διευκολυνθεί η συμβατότητα της εργασίας με την οικογενειακή ζωή. Στόχος είναι να παρέχουν υποστήριξη σε γονείς και απασχολούμενους σε όλες τις ηλικίες. Παράλληλα, η θέσπιση κινήτρων για τη δημιουργία και λειτουργία σταθμών ποιοτικής παιδικής φροντίδας, μπορεί να επιτρέψει στους γονείς να επανέλθουν στην αγορά εργασίας με μεγαλύτερη ευελιξία. Επιπρόσθετα, η βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης παιδικής φροντίδας από τους δημόσιους και ιδιωτικούς σταθμούς είναι κρίσιμη για την εξισορρόπηση των επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων.

Τέλος, η διευκόλυνση της τηλεργασίας αποτελεί σημαντικό μέτρο που θα επιτρέψει στους εργαζόμενους να εργάζονται από απόσταση, μειώνοντας έτσι το κόστος μετακινήσεων και διασφαλίζοντας τη συνεχή παρουσία τους στην αγορά εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, η τηλεργασία επιτρέπει στους εργαζομένους να εργάζονται από απόσταση, είτε από το σπίτι τους είτε από άλλα τοπικά ή απομακρυσμένα μέρη. Αυτό μειώνει τον χρόνο που θα αφιερώνονταν σε μετακινήσεις προς και από τον χώρο εργασίας και αυξάνει τον χρόνο παραγωγικής εργασίας, με αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας της οικονομίας. Επιπρόσθετα, η τηλεργασία μειώνει τα έξοδα

που σχετίζονται με τη λειτουργία του εργασιακού χώρου, γεγονός που ενισχύει τις επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Συνολικά, η εφαρμογή αυτών των μέτρων μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που προκύπτουν από την γήρανση του πληθυσμού, ενισχύοντας την απασχόληση και βελτιώνοντας τις συνθήκες εργασίας στην ελληνική αγορά. Πρέπει να επιδιωχθεί η διαρκής εξέλιξη και προσαρμογή των πολιτικών και των πρακτικών, με γνώμονα πάντα τη βιωσιμότητα και την ανταπόκριση στις ανάγκες της σύγχρονης εποχής.

4.3 Μέτρα ενίσχυσης γονεϊκότητας

Η ανάγκη για πολιτικές που υποστηρίζουν τη γονεϊκότητα είναι εξαιρετικά σημαντική, για να αντιμετωπιστεί η μείωση του πληθυσμού και να αντισταθμιστούν οι συνέπειες της γήρανσης. Οι πολιτικές αυτές πρέπει να αποσκοπούν στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που θα ενθαρρύνει την ισότητα, την ευημερία και την ανάπτυξη των οικογενειών.

Ένα πρώτο βήμα, είναι η ενίσχυση των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής και φροντίδας. Πιο αναλυτικά, μέτρα όπως η διεύρυνση του ωραρίου λειτουργίας των δομών προσχολικής αγωγής, η επέκταση των κριτηρίων επιλεξιμότητας και η ενίσχυση των τροφείων, κρίνονται απαραίτητα για την υποστήριξη των εργαζόμενων γονέων. Στο ίδιο πλαίσιο, χρειάζεται να γίνει ενίσχυση του ολοήμερου σχολείου και βελτίωση της πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας για όλα τα παιδιά.

Η παροχή επιπλέον κινήτρων με στόχο να αυξηθούν οι γεννήσεις, κρίνεται απαραίτητη. Για παράδειγμα, η ενίσχυση κοινωνικών επιδομάτων, όπως του επιδόματος παιδιού και άμεση εφαρμογή μιας αποτελεσματικής εθνικής στρατηγικής για τη στέγαση, θα συμβάλουν θετικά προς αυτή την κατεύθυνση.

Παράλληλα, προτείνεται μια δέσμη μέτρων που να σχετίζεται με την παροχή γονικών αδειών, όπως την άδεια μητρότητας και φροντίδας παιδιού, μαζί με τον καθορισμός ενός πλαισίου υποστήριξης των εργοδοτών με μέτρα ελάφρυνσης του κόστους κάλυψης του μέρους των αποδοχών κατά την περίοδο χρήσης των γονικών αδειών.

Με τις παραπάνω πολιτικές, καλλιεργείται η δημιουργία ενός περιβάλλοντος που προωθεί και υποστηρίζει τη γονεϊκότητα, που είναι το κλειδί για την εξισορρόπηση της δημογραφικής τάσης.

4.4 Μεταρρυθμίσεις στο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης

Η γήρανση του πληθυσμού αναμένεται να φέρει σημαντικές επιπτώσεις στο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης της χώρας μας, συνεπώς χρειάζεται να εξεταστούν και να υιοθετηθούν νέες προσεγγίσεις και μέτρα για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που αναδειχθούν.

Μια από τις κύριες αλλαγές που πρέπει να πραγματοποιηθούν στο ελληνικό σύστημα υγειονομικής περίθαλψης, είναι η ενίσχυση της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, καθώς αποτελεί την πρώτη γραμμή άμυνας για την υγεία του πληθυσμού και πρέπει να είναι εύκολα προσβάσιμη, οικονομικά προσιτή και ποιοτική. Για να επιτευχθεί αυτό, απαιτείται η ανάπτυξη ενός δικτύου πρωτοβάθμιων υπηρεσιών υγείας που θα είναι καλύτερα οργανωμένο και εξειδικευμένο στην παροχή προληπτικής και βασικής φροντίδας.

Ένα άλλο σημαντικό μέτρο που πρέπει να ληφθεί είναι η ενίσχυση των δομών και στον τομέα της ψυχικής υγείας. Η γήρανση του πληθυσμού μπορεί να συνδέεται με αυξημένες ανάγκες σε ψυχοκοινωνική υποστήριξη και θεραπεία για προβλήματα όπως η κατάθλιψη. Επομένως, είναι απαραίτητο να επενδυθεί στην ψυχολογική υγειονομική περίθαλψη και να δημιουργηθούν προγράμματα που θα παρέχουν υποστήριξη και πρόληψη σε αυτόν τον τομέα. Συμπληρωματικά, είναι σημαντική η ενίσχυση των δομών για την φροντίδα του πληθυσμού με άνοια με στόχο να καλυφθούν οι ανάγκες μακροχρόνιας φροντίδας.

Ακολουθώς, εξαιρετικά σημαντικό είναι να παρθούν μέτρα με γνώμονα την ενίσχυση της πρόληψης των ασθενειών. Πιο συγκεκριμένα, η έγκαιρη πρόληψη μέσα από εύκολη πρόσβαση σε προληπτικές εξετάσεις, οι εμβολιασμοί του πληθυσμού και η προβολή της σημασίας που έχει για τη μακροζωία η υιοθέτηση ενός υγιούς τρόπου ζωής, θα συμβάλουν μεσομακροπρόθεσμα στην ελάφρυνση του συστήματος υγείας από την αντιμετώπιση των χρόνιων νοσημάτων.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση των παραπάνω μέτρων, είναι η επαναξιολόγηση της χρηματοδότησης του συστήματος υγείας. Χρειάζεται για

παράδειγμα να γίνουν ενέργειες, ώστε να εξοικονομηθούν πόροι από τα συστήματα προμηθειών και παράλληλα μέσω διοικητικών ελέγχων να γίνει προσπάθεια ώστε να εντοπιστούν και διορθωθούν περιπτώσεις υπερτιμολόγησης/υπερκατανάλωσης υπηρεσιών ή αγαθών.

Επιπλέον η μεταρρύθμιση στο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης, θα πρέπει να πραγματοποιηθεί με γνώμονα την προσαρμογή στην ψηφιακή εποχή, καθώς η εφαρμογή της τεχνολογίας υγείας, όπως για παράδειγμα της τηλεϊατρικής μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα της φροντίδας, να ενισχύσει την πρόληψη και τη διαχείριση των χρόνιων παθήσεων και να βελτιώσει την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, ιδίως σε απομακρυσμένες περιοχές ή κατά τη διάρκεια των ιδιαίτερα δύσκολων περιόδων, όπως οι πανδημίες.

Η ενίσχυση της μακροπρόθεσμης φροντίδας ηλικιωμένων (long-term care), που εφαρμόζεται σε διάφορες χώρες όπως για παράδειγμα τη Σουηδία (Meinow et al. 2020), είναι ένα σημαντικό μέτρο με πολλά οφέλη για την κοινωνία. Πρόκειται για μια ευρεία γκάμα υπηρεσιών που παρέχονται σε άτομα που αντιμετωπίζουν μακροχρόνιες ασθένειες, αναπηρίες ή άλλες περιορισμένες ικανότητες. Αυτές οι υπηρεσίες σχετίζονται συχνά με τη βασική ή συνεχή βοήθεια στις καθημερινές δραστηριότητες, όπως η προσωπική υγιεινή, η νοσηλευτική φροντίδα, η διαχείριση του φαρμάκου, η οργάνωση του σπιτιού και η ψυχοκοινωνική υποστήριξη. Η μακροπρόθεσμη φροντίδα μπορεί να παρέχεται σε διάφορα περιβάλλοντα, συμπεριλαμβανομένων των οικιών, των γηροκομείων και των εγκαταστάσεων μακροπρόθεσμης φροντίδας. Ο σκοπός της μακροπρόθεσμης φροντίδας είναι να βοηθήσει τα άτομα να διατηρήσουν την αξιοπρέπεια τους και την ανεξαρτησία τους όσο το δυνατόν περισσότερο, παρέχοντας ταυτόχρονα την απαραίτητη υποστήριξη και φροντίδα που χρειάζονται. Η μακροπρόθεσμη φροντίδα μπορεί να είναι ανάγκη για άτομα που γερνούν, άτομα με χρόνιες ασθένειες, αναπήρους ή άτομα που έχουν υποστεί ατύχημα. Η παροχή μακροπρόθεσμης φροντίδας μέσω δημόσιων ή ιδιωτικών προγραμμάτων, οδηγεί στην αναδιανομή των κοινωνικών πόρων για τη φροντίδα των ασθενών, συμβάλλοντας στη μείωση της οικονομικής επιβάρυνσης για τις οικογένειες και διασφαλίζοντας παράλληλα την ισότητα στην πρόσβαση σε φροντίδα.

Τέλος, μια ολοκληρωμένη αλλαγή πρέπει να περιλαμβάνει την ενίσχυση της εκπαίδευσης και κατάρτισης του υγειονομικού προσωπικού. Η αύξηση του αριθμού και η βελτίωση της ποιότητας του εκπαιδευτικού προγράμματος για γιατρούς, νοσοκόμους και άλλους επαγγελματίες υγείας είναι ζωτικής σημασίας για τη

διασφάλιση της ύπαρξης ενός επαρκούς και εξειδικευμένου υγειονομικού δυναμικού που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες του πληθυσμού, ιδίως σε περιόδους αυξημένης ζήτησης υγειονομικών υπηρεσιών.

Συνοψίζοντας, η αντιμετώπιση των συνεπειών της γήρανσης του πληθυσμού απαιτεί ολοκληρωμένη προσέγγιση και αλλαγές σε διάφορους τομείς του ελληνικού συστήματος υγείας.

4.5 Μέτρα μεταναστευτικής πολιτικής

Η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας είναι ένα ακόμα πεδίο που χρήζει αναθεώρησης και προσαρμογής στις νέες πραγματικότητες που επιφέρει η γήρανση του πληθυσμού. Η χώρα μας πρέπει να αναδιαμορφώσει την προσέγγισή της στη μετανάστευση για να διασφαλίσει από τη μία μεριά την ομαλή ένταξη των μεταναστών, και από την άλλη την αναχαίτιση των μεταναστευτικών εκροών.

Για να επιτευχθεί καλύτερη ενσωμάτωση των μεταναστών στην κοινωνία και την οικονομία, είναι αναγκαίο να επιταχυνθούν οι διαδικασίες απόκτησης νομιμοποιητικών εγγράφων και η απλοποίηση των διαδικασιών παροχής άδειας διαμονής. Επιπλέον, η επίσπευση των διαδικασιών οικογενειακής επανένωσης και η συντόμευση της διαδικασίας πολιτογράφησης νέων μεταναστών, θα διευκολύνουν την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Ακόμα, ο εκσυγχρονισμός των διαδικασιών πρόσβασής των μεταναστών σε δημόσιες υπηρεσίες, όπως η υγεία και η εκπαίδευση, θα ενισχύσει την ολοκληρωμένη τους ένταξη.

Παράλληλα, η αναχαίτιση των μεταναστευτικών εκροών και ο επαναπατρισμός Ελλήνων του εξωτερικού, απαιτούν προγράμματα που θα βελτιώνουν τις προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα. Η ενίσχυση των δράσεων για την απασχόληση και η εξέταση της αποτελεσματικότητας των οικονομικών κινήτρων για τον επαναπατρισμό Ελλήνων θα πρέπει να αποτελούν προτεραιότητες. Επιπλέον, η συστηματική ενημέρωση των Ελλήνων του εξωτερικού για ειδικότητες με ελλείψεις εξειδικευμένου προσωπικού στην Ελλάδα, μπορεί να λειτουργήσει θετικά στον επαναπατρισμό τους.

Συνοψίζοντας, η αναδιαμόρφωση της μεταναστευτικής πολιτικής της Ελλάδας απαιτεί ολοκληρωμένη προσέγγιση που θα επιτρέψει την ομαλή ένταξη των μεταναστών και την αναχαίτιση των μεταναστευτικών εκροών. Μόνον μέσω

συντονισμένων δράσεων σε αυτούς τους τομείς μπορεί να επιτευχθεί βιώσιμη ανάπτυξη και ευημερία για όλους τους κατοίκους της χώρας.

4.6 Μέτρα αύξηση της παραγωγικότητας στον δημόσιο τομέα

Με τη μείωση του ποσοστού γεννήσεων και την αύξηση του προσδόκιμου ζωής, ο πληθυσμός γερνάει και ένας τομέας που πλήττεται σε μεγάλο βαθμό από τη γήρανση του πληθυσμού είναι ο δημόσιος τομέας. Η αποτελεσματική λειτουργία του δημόσιου τομέα προϋποθέτει την αύξηση της παραγωγικότητάς του, προκειμένου να διασφαλιστεί απρόσκοπτη λειτουργία του. Σε αυτό το πλαίσιο, κρίνεται απαραίτητο να ληφθούν μέτρα εστιασμένα στην παραγωγικότητα του δημόσιου τομέα της Ελλάδας.

Ο εκσυγχρονισμός της διοίκησης, υιοθετώντας αποτελεσματικές πρακτικές που έχουν υιοθετηθεί είτε σε δημόσιους τομείς άλλων χωρών είτε στον ιδιωτικό τομέα, θα συμβάλει θετικά κατεύθυνση αυτή. Παράλληλα, δομικές αλλαγές στη διαχείριση των πόρων είναι θεμελιώδης για την αύξηση της παραγωγικότητας στον δημόσιο τομέα. Αναλυτικότερα, η καθοδική εφαρμογή διαδικασιών αξιολόγησης της απόδοσης των δημοσίων υπαλλήλων και η σύνδεση των αμοιβών με τη καλή απόδοση, είναι ένα έργο που όταν να ολοκληρωθεί, θα αποτελεί βάση της αυξημένης παραγωγικότητας. Επιπλέον στόχος των διαθρωτικών αλλαγών της διοίκησης, θα πρέπει να είναι και η μείωση της γραφειοκρατίας και της διοικητικής πολυπλοκότητας, ώστε οι δημόσιοι υπάλληλοι να μπορούν να επικεντρωθούν απρόσκοπτα στην παροχή υπηρεσιών προς του πολίτες, με ταχύτητα και ευελιξία.

Βάση της βελτίωσης της παραγωγικότητας, αποτελεί η εισαγωγή καινοτόμων τεχνολογιών στον δημόσιο τομέα. Η αυτοματοποίηση και ψηφιοποίηση των διαδικασιών, καθώς και η εφαρμογή ηλεκτρονικών συστημάτων διαχείρισης, μπορούν να επιταχύνουν τη ροή των εργασιών, επηρεάζοντας τις διαδικασίες και μειώνοντας τελικά τον χρόνο που απαιτείται για την ολοκλήρωση κάθε εργασίας. Προέκταση των παραπάνω ενεργειών αποτελεί η στοχευμένη εκπαίδευση των δημοσίων υπαλλήλων στη χρήση νέων τεχνολογιών, λαμβάνοντας υπόψη ότι η εκπαίδευση είναι ουσιώδης για την αποτελεσματική εφαρμογή αυτών των εργαλείων.

Η διοίκηση του ανθρώπινου δυναμικού κατέχει κομβικό ρόλο στην αύξηση της παραγωγικότητας στον δημόσιο τομέα. Συμβάλει μέσω της προσέλκυσης έμπειρων στελεχών, εξειδικευμένων σε θέματα που άπτονται στη δημόσια διοίκηση, μέσω της

παροχής των κατάλληλων κινήτρων με στόχο τη διατήρηση του επαγγελματισμού της εργασιακής απόδοσης σε υψηλά επίπεδα και μέσω της παροχής συνεχούς κατάρτισης και εξειδίκευσης των δημόσιων υπαλλήλων. Επιπλέον, η δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών που ευνοούν την ύπαρξη υγιούς κλίματος συνεργασίας ανάμεσα στους υπαλλήλους από διαφορετικές μονάδες, θα οδηγήσει στην επίλυση κοινών προβλημάτων και την επίτευξη κοινών στόχων, συμβάλλοντας τελικώς στην αύξηση της παραγωγικότητας.

Τέλος, η συνεργασία μεταξύ των διοικητικών μονάδων του δημόσιου τομέα έχει κομβική σημασία για την αύξηση της παραγωγικότητας και τη βελτίωση της απόδοσης των δημοσίων υπηρεσιών. Μέσω αυτής της συνεργασίας, επιτυγχάνονται πολλαπλά οφέλη που συνεισφέρουν στην αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα του δημόσιου τομέα. Αρχικά, η κοινή χρήση πόρων είναι ένα σημαντικό στοιχείο που προάγει την αποτελεσματικότητα. Οι διοικητικές μονάδες μπορούν να συνεργαστούν για τη διαμοιρασμένη χρήση τεχνολογικού εξοπλισμού και υλικοτεχνικών μέσων. Μέσω αυτής της συνεργασίας, αποφεύγεται η υπερβολική διάθεση πόρων σε μία συγκεκριμένη διοικητική μονάδα και επιτυγχάνεται μεγαλύτερη αποδοτικότητα στη χρήση τους. Επιπλέον, μπορεί να αποφευχθεί η υπερβολική εργασιακή φόρτωση ορισμένων μονάδων, ενώ σε άλλες υπάρχουν ανεκμετάλλευτοι πόροι. Η ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών μεταξύ των διοικητικών μονάδων ενισχύει επίσης την αποδοτικότητα. Μέσω της συνεργασίας, οι διοικητικές μονάδες μπορούν να μοιραστούν βέλτιστες πρακτικές, εμπειρίες και γνώσεις που έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές σε άλλες περιπτώσεις. Αυτό επιτρέπει την υιοθέτηση νέων ιδεών και προσεγγίσεων που μπορούν να βελτιώσουν τη λειτουργία και την απόδοση των υπηρεσιών.

Συνολικά, η αύξηση της παραγωγικότητας στον δημόσιο τομέα απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση και την υιοθέτηση πολιτικών που θα ενισχύσουν την αποτελεσματικότητα, τη διαφάνεια και τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης. Έτσι μπορεί να εξασφαλιστεί η παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών στους πολίτες και να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις που επιφέρει η γήρανση του πληθυσμού.

4.7 Μέτρα ενίσχυσης της αυτοματοποίησης των εργασιών, με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας του ιδιωτικού τομέα

Όπως έχουμε αναφέρει, η μείωση της γονιμότητας και η αύξηση του προσδόκιμου ζωής, οδηγούν στη γήρανση του πληθυσμού με διάφορες πιθανές συνέπειες, όπως ότι λιγότεροι εργαζομένων θα χρειαστεί να παράγουν αγαθά για μεγαλύτερο εξαρτημένο πληθυσμό. Συνεπώς, τα μέτρα για την αύξηση της παραγωγικότητας είναι ζωτικής σημασίας για την οικονομία.

Η αυτοματοποίηση, όπως για παράδειγμα η ρομποτική, μπορεί να βοηθήσει στη μείωση των αρνητικών οικονομικών επιπτώσεων της γήρανσης του πληθυσμού. Μάλιστα, κατά τους Prettnner και Bloom (2020), έως το 2030 τα ρομπότ θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν 12.64 εκατομμύρια εργάτες .

Η υιοθέτηση της ρομποτικής προσφέρει αρκετά οφέλη που συμβάλλουν στην αύξηση της παραγωγικότητας. Το βασικότερο χαρακτηριστικό τους είναι ότι τα ρομπότ μπορούν να εκτελούν επαναλαμβανόμενες εργασίες με ακρίβεια και αποτελεσματικότητα, μειώνοντας την ανάγκη για χειρωνακτική εργασία και ελαχιστοποιώντας τα λάθη. Το γεγονός αυτό, όχι μόνο επιταχύνει τις διαδικασίες παραγωγής, αλλά βελτιώνει και την ποιότητα και της παραγωγής. Επιπλέον, τα ρομπότ μπορούν να λειτουργούν αδιάλειπτος, χωρίς την ανάγκη για διακοπή ή ανάπαυση, οδηγώντας σε αδιάκοπους κύκλους παραγωγής και υψηλότερα επίπεδα παραγωγής.

Επιπλέον, η ρομποτική επιτρέπει στις επιχειρήσεις να βελτιστοποιήσουν τη χρήση των πόρων. Με την αυτοματοποίηση ρουτίνας εργασιών (για παράδειγμα η συναρμολόγηση, η συσκευασία, η λογιστική κ.α), οι εταιρείες μπορούν να επικεντρωθούν στις πιο πολύπλοκες και προστιθέμενης αξίας δραστηριότητες που απαιτούν δημιουργικότητα, επίλυση προβλημάτων και κριτική σκέψη. Αυτή η επανακατανομή της εργατικής δύναμης, βελτιώνει τη συνολική λειτουργικότητα και παραγωγικότητα εντός της επιχείρησης.

Εξαιρετικά σημαντικό είναι και ότι η χρήση της τεχνολογίας της ρομποτικής διευκολύνει την καινοτομία και την ανάπτυξη προϊόντων. Με τη βοήθεια των ρομπότ, οι εταιρείες μπορούν να πραγματοποιούν δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης πιο αποτελεσματικά, επιταχύνοντας το ρυθμό της καινοτομίας και φέρνοντας ταχύτερα στην αγορά νέα προϊόντα και υπηρεσίες. Με τον τρόπο αυτό, όχι μόνο ενισχύεται ο

ανταγωνισμός αλλά και διεγείρεται η οικονομική ανάπτυξη και η δημιουργία θέσεων εργασίας στον κλάδο.

Για να αξιοποιήσουν το δυναμικό της ρομποτικής για τη βελτίωση της παραγωγικότητας, το κράτος μπορεί να εφαρμόσει μια σειρά από μέτρα πολιτικής, με στόχο να υποστηρίξει και να ενθαρρύνει την αυτοματοποίηση στον ιδιωτικό τομέα. Ένα τέτοιο μέτρο είναι η παροχή οικονομικών κινήτρων και επιδοτήσεων σε επιχειρήσεις για την επένδυση σε τεχνολογία ρομπότ. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει φορολογικά κίνητρα για εταιρείες που αγοράζουν ρομπότ ή επιχορηγήσεις για πρωτοβουλίες έρευνας και ανάπτυξης που επικεντρώνονται στην αυτοματοποίηση.

Συμπληρωματικά, θα πρέπει να εφαρμοστούν μια σειρά από μέτρα που να στοχεύουν στο να δημιουργήσουν προγράμματα εκπαίδευσης και πρωτοβουλίες για να εκπαιδεύσουν το εργατικό δυναμικό και να προετοιμάσουν τους εργαζόμενους για τη μετάβαση στο νέο εργασιακό περιβάλλον. Επενδύοντας στην εκπαίδευση και κατάρτιση σε τομείς όπως ο προγραμματισμός, η συντήρηση και η λειτουργία ρομπότ, το κράτος θα πρέπει να εξασφαλίσει ότι οι εργαζόμενοι έχουν τις απαραίτητες δεξιότητες για να προσαρμοστούν στις αλλαγές των απαιτήσεων εργασίας και να παραμείνουν ανταγωνιστικοί στην αγορά εργασίας.

Επιπλέον μέτρα μπορούν να προωθήσουν τη συνεργασία μεταξύ ενδιαφερόμενων φορέων της βιομηχανίας, ερευνητικών ιδρυμάτων και κρατικών οργανισμών για να προωθήσουν την καινοτομία και την ανταλλαγή γνώσεων στον τομέα της ρομποτικής. Μέσω της δημιουργίας δικτύων συνεργασίας και της διεξαγωγής κοινών ερευνητικών προγραμμάτων, είναι εφικτό να δημιουργήσουν ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει την καινοτομία και την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών.

Συνοψίζοντας, η χρήση της τεχνολογίας, εστιασμένη στην αυτοματοποίηση και τη ρομποτική, μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην αύξηση της παραγωγικότητας του ιδιωτικού τομέα, μειώνοντας την επίδραση της που επιφέρουν η δημογραφική αλλαγή είναι η προβλεπόμενη συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού. Με την υιοθέτηση σωστών πολιτικών μέτρων και τη δημιουργία ενός φιλόδοξου πλαισίου υποστήριξης, μπορεί να διαμορφωθεί ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει την ανάπτυξη και την καινοτομία.

4.8 Μέτρα πολιτικής για την αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων

Οι πολιτικές για την αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων, αποτελούν ένα σημαντικό μέσο για την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης και κατ'επέκταση για τη μείωση του δημόσιου χρέους. Σύμφωνα με τους Policardo και Carrera (2024), τα ποσοστά αποταμίευσης μπορούν επίσης να επηρεαστούν από την ανισότητα του πλούτου. Όταν η αναλογία πλούτου-εισοδήματος αυξάνεται επ'αόριστον, οι πλούσιοι μπορεί να σταματήσουν να αποταμιεύουν, καθώς το συνολικό απόθεμα παραγωγικού κεφαλαίου μειώνεται προς όφελος του πολυτελούς μη παραγωγικού κεφαλαίου που κατέχεται όλο και περισσότερο από τα πλέον πλουσιότερα νοικοκυριά, γεγονός που επιβραδύνει την οικονομική ανάπτυξη. Αναλυτικότερα, αναφέρουν ότι ορισμένες εκμεταλλεύσεις ακινήτων, έργα τέχνης, βάρκες, συλλογές κρασιών και φανταχτερά αυτοκίνητα είναι ιδιαίτερα ελκυστικές ως δείκτες κατάστασης, αλλά δεν αποτελούν παραγωγικό κεφάλαιο. Στο ίδιο πλαίσιο, οι Persson και Tabellini (1991) υποστηρίζουν ότι υπάρχει μια στατιστικά σημαντική και ποσοτικά σημαντική αρνητική σχέση μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης.

Σε συνέχεια των παραπάνω, μέσω διαφόρων πολιτικών μέτρων και προγραμμάτων και με μια σειρά από κατάλληλες πολιτικές, που στοχεύουν στη δημιουργία ενός πιο δίκαιου και ισότιμου περιβάλλοντος, όπου οι πόροι και οι ευκαιρίες κατανέμονται δίκαια μεταξύ των πολιτών, μπορούν να προωθηθούν η κοινωνική συνοχή και η ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, χρειάζεται να υιοθετηθούν μέτρα που προωθούν τη δημιουργία ευκαιριών εργασίας και την ενσωμάτωση των αποκλεισμένων ομάδων στην αγορά εργασίας. Επίσης, μέσω της δημιουργίας προγραμμάτων απασχόλησης, επιδοτήσεων για επιχειρήσεις και εκπαίδευσης, είναι εφικτό να δημιουργούν ευκαιρίες για την είσοδο των ανέργων στην αγορά εργασίας και την ανάκαμψη της οικονομίας. Επιπρόσθετα, μέσω της προώθησης της ισότητας στον χώρο εργασίας και της εξάλειψης των διακρίσεων, μπορεί να επιτευχθεί ένα πιο δίκαιο και ανοικτό εργασιακό περιβάλλον.

Τέλος, η ενίσχυση της φορολογικής δικαιοσύνης και η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής μπορούν να οδηγήσουν σε μεγαλύτερα έσοδα για το κράτος, ενισχύοντας έτσι την οικονομική του ευημερία και βοηθώντας στη μείωση του χρέους. Μέσω της επιβολής αποτελεσματικών φορολογικών πολιτικών και της δημιουργίας μηχανισμών ελέγχου, το ελληνικό κράτος μπορεί να διασφαλίσει ότι όλοι οι πολίτες

και οι επιχειρήσεις συνεισφέρουν δίκαια στα κρατικά έσοδα και συμβάλλουν στην οικονομική σταθερότητα και ανάπτυξη.

4.9 Μέτρα ενίσχυσης της οικονομικής ανάπτυξης

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός των ηλικιωμένων πολιτών επηρεάζει τις δημόσιες δαπάνες. Συνεπώς, η ανάγκη να μειωθεί η επίδραση της γήρανσης του πληθυσμού στα δημόσια οικονομικά, συνδέεται άρρηκτα με την ανάγκη για αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους. Στο πλαίσιο αυτό, υπάρχουν μια σειρά από μέτρα που μπορούν να ληφθούν για να αντιμετωπιστεί η εν λόγω πρόκληση.

Μία από τις κύριες αιτίες συσσώρευσης του ελληνικού χρέους, είναι η ανεπάρκεια οικονομικής ανάπτυξης. Η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης μπορεί να βοηθήσει στη μείωση του χρέους σε σχέση με το ΑΕΠ και να βελτιώσει τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της προώθησης επενδύσεων, της δημιουργίας θέσεων εργασίας και της ενίσχυσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Η προώθηση των επενδύσεων για να ενισχυθεί, χρειάζεται να παρθούν μέτρα που να στοχεύουν στη μείωση της γραφειοκρατίας και την επιτάχυνση των διαδικασιών έγκρισης για νέες επενδύσεις. Η απλοποίηση των διαδικασιών θα ενθαρρύνει τους επενδυτές και θα τους βοηθήσει να προχωρήσουν στα σχέδιά τους ταχύτερα. Σε αυτή την κατεύθυνση, θα βοηθήσει η δημιουργία επενδυτικών κέντρων. Αναλυτικότερα, μπορεί να δημιουργήσει επενδυτικά κέντρα σε στρατηγικές περιοχές, προσφέροντας φορολογικά κίνητρα και επιδοτήσεις για τις επιχειρήσεις που επιλέγουν να εγκατασταθούν εκεί. Αυτά τα κέντρα θα προωθήσουν την ανάπτυξη στις υποανάπτυξη περιοχές και θα δημιουργήσουν θέσεις εργασίας.

Παράλληλα, πυλώνας για την οικονομική ανάπτυξη θεωρείται η ενίσχυση του κλίματος επιχειρηματικότητας. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να προωθηθούν προγράμματα εκπαίδευσης και υποστήριξης για νέους επιχειρηματίες και start-ups. Η ενίσχυση της επιχειρηματικής κουλτούρας και η παροχή τεχνικής υποστήριξης θα ενθαρρύνουν τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Αντίστοιχα, η επένδυση σε έργα υποδομής κρίνεται εξίσου απαραίτητη. Η συνεχιζόμενη προσπάθεια να γίνονται επενδύσεις σε υποδομές όπως οδοποιία, λιμάνια και αεροδρόμια, προσφέρει ένα περιβάλλον που ευνοεί τις επενδύσεις και την εξωστρέφεια.

Ακολούθως, σημαντική είναι και η ενθάρρυνση των επενδύσεων σε καινοτόμες τεχνολογίες. Κατάλληλα μέτρα πρέπει να υιοθετηθούν με στόχο το ελληνικό κράτος να προωθήσει τις επενδύσεις σε καινοτόμες τεχνολογίες όπως η πράσινη ενέργεια, η ψηφιακή τεχνολογία και η βιοτεχνολογία. Αυτές οι επενδύσεις θα δημιουργήσουν νέες ευκαιρίες απασχόλησης και θα συμβάλουν στη μείωση της εξάρτησης από τις παραδοσιακές πηγές εσόδων.

Για να είναι αποτελεσματικά τα παραπάνω μέτρα, χρειάζεται να διασφαλιστεί ότι θα υιοθετηθούν παράλληλα μέτρα ενίσχυση της διαφάνειας και της δικαιοσύνης. Το κράτος οφείλει να δημιουργήσει ένα περιβάλλον εμπιστοσύνης, με διαφανείς διαδικασίες και αποτελεσματικά μέτρα κατά της διαφθοράς. Η διαφάνεια και η δικαιοσύνη θα ενθαρρύνουν τις επενδύσεις και θα δημιουργήσουν ένα περιβάλλον εμπιστοσύνης για τους επενδυτές. Κορωνίδα σε αυτή την κατεύθυνση είναι η το φορολογικό σύστημα. Πιο συγκεκριμένα, το σταθερό και σύγχρονο το φορολογικό σύστημα, μπορεί να προωθήσει τις επενδύσεις και να ενθαρρύνει την επιχειρηματικότητα.

Συνοψίζοντας, τα παραπάνω μέτρα μπορούν να βοηθήσουν να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον που θα ευνοεί τις επενδύσεις, θα ενισχύει τις πηγές εσόδων και θα μειώνει το ελληνικό χρέος. Ωστόσο, είναι σημαντικό να συντονιστούν αυτά τα μέτρα με δομημένη πολιτική στρατηγική προκειμένου να επιτευχθούν οι επιθυμητοί στόχοι.

Ανακεφαλαίωση

Όπως αναφέραμε στα προηγούμενα κεφάλαια, προβλέπεται βάσει των δημογραφικών τάσεων, ότι τα επόμενα έτη θα υπάρξει συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού σε σχέση με το μέγεθος των εξαρτώμενων πληθυσμών, γεγονός που θα επηρεάσει τα δημοσιονομική βιωσιμότητα. Στο πλαίσιο αυτό, είναι απαραίτητο η δέσμη των μέτρων που θα ληφθούν για να την αντιμετώπιση των συνεπειών της γήρανση τους πληθυσμού, να χαραχθούν βάσει στρατηγικού σχεδιασμού, σε Ευρωπαϊκό και Ελληνικό επίπεδο. Επίσης, για να είναι επιτευχθούν οι στόχοι, είναι απαραίτητο τα μέτρα να περιλαμβάνουν, εκτός από το συνταξιοδοτικό σύστημα και το σύστημα υγείας και άλλους τομείς, όπως για παράδειγμα το μεταναστευτικό ζήτημα και την αυτοματοποίηση των εργασιών του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα.

Συμπεράσματα

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει πως η γήρανση του πληθυσμού έχει αρνητική επίδραση στο πρωτογενές αποτέλεσμα, με μικρό όμως αντίκτυπο. Η βαρύτητα του αποτελέσματος αυτού όμως είναι σημαντική, δεδομένου ότι η χρονική περίοδος της εμπειρικής ανάλυσης αφορά την περίοδο 1995-2019, συμπεριλαμβάνει δηλαδή τη γενιά με την θεαματική αύξηση των γεννήσεων μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (baby boomers), που πλέον βρίσκεται κοντά στην συνταξιοδότηση της. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα προηγούμενα έτη, από τη μια πλευρά ο αριθμός των εργαζομένων ήταν υψηλός, από την άλλη οι συνταξιούχοι λίγοι, οπότε το πρόβλημα της γήρανσης, λόγω της αύξησης της αντίστοιχης δημοσιονομικής δαπάνης που αυτή συνεπάγεται, δεν έχει γίνει ακόμα ιδιαίτερος εμφανής. Σε αυτό το πλαίσιο, η αναμενόμενη αύξηση του αριθμού των ατόμων άνω των 65 χρόνων, που είναι κατά κύριο λόγο εκτός της παραγωγικής ηλικίας, σε συνδυασμό με την πτωτική τάση του δείκτη γονιμότητας που παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες, αλλά και της ταυτόχρονης ανόδου του προσδόκιμου ζωής, αναμένεται ότι θα να επιβαρύνουν το δείκτη εξάρτησης των ηλικιωμένων, γεγονός που θα οδηγήσει σε σημαντική επιβάρυνση των δημοσιονομικών μεγεθών.

Το γεγονός αυτό, αναμένεται ότι θα έχει ακόμα μεγαλύτερη σημασία για την Ελλάδα, συγκριτικά με τις ευρωπαϊκές χώρες. Αρχικά, διότι το δημόσιο χρέος της χώρας θεωρείται υπέρογκο και αν και τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε φάση δημοσιονομικής προσαρμογής, παραμένει ερώτημα προς διερεύνηση αν υπάρχει ο απαραίτητος δημοσιονομικός χώρος, για να είναι εφικτό να αντιμετωπιστούν οι επιπτώσεις της γήρανσης (στηριζόμενοι στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, φαίνεται ότι στον άμεσο ορίζοντα δεν είναι ορατός ο κίνδυνος δημοσιονομικής κόπωσης). Επιπλέον, διότι προβλέπεται ότι η εξέλιξη του προσδοκώμενου δείκτη εξάρτησης ηλικιωμένων για την Ελλάδα, θα εμφανίζεται περισσότερο βεβαρυμμένη σε σχέση με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, γεγονός που πιθανότατα θα επιδράσει αρνητικά και στο μελλοντικό ρυθμό ανάπτυξης της χώρας.

Για τους παραπάνω λόγους, καθίσταται ιδιαίτερος κρίσιμη η εφαρμογή κατάλληλων πολιτικών που θα αμβλύνουν το πρόβλημα. Η στρατηγική που θα πρέπει να ακολουθήσουν, τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και η Ελλάδα, για να αντισταθμίσουν τις επιπτώσεις της γήρανσης και να εδραιώσουν την αναπτυξιακή τους

πορεία, είναι καθοριστικής σημασίας και για το λόγο αυτό η μελέτη θα εστιάσει και στις προτεινόμενες πολιτικές.

Τέλος, η πρόταση για μελλοντική έρευνα είναι μια νέα μελέτη που θα εστιάσει στη δημοσιονομική βιωσιμότητα και στην εξέλιξη του δημογραφικού ζητήματος, δηλαδή τη συρρίκνωση του πληθυσμού και την υπογεννητικότητα, καθώς και τις μεταναστευτικές ροές.

Βιβλιογραφία

Ξενογλώσση

Bettina Meinow , Jonas W Wastesson , Ingemar Kåreholt , Susanne Kelfve ,2020, Long-Term Care Use During the Last 2 Years of Life in Sweden: Implications for Policy to Address Increased Population Aging, JAMDA, [link](#)

Blanchard, O.,Chouraqui, J.-C.,Hagemann,R.P.,Sartor,N.1990, The Sustainability of Fiscal Policy :New Answers to an Old Question. OECD, Paris, OECD Economic Studies No. 15 Autumn 1990. [link](#)

Bohn, H. , 1998, The Behavior of U.S. Public Debt and Deficits. The Quarterly Journal of Economics, voll 113, pp 949-963.

Bohn, H., 2008, The Sustainability of Fiscal Policy in the United States, In: Neck, R., Sturm, J. (eds.): Sustainability of Public Debt, MIT Press, pp 15-49. [link](#)

Bruno, G., 2005, Approximating the Bias of the LSDV Estimator for Dynamic Unbalanced Panel Data Models. Economics Letters, vol. 87, no. 3, pp. 361–366.

Checherita-Westphal, C., Žd'árek, V., 2017, Fiscal reaction function and fiscal fatigue: Evidence for the euro area, ECB Working Paper, No. 2036. [link](#)

Cuerpo, C., 2014, Spanish Public Debt Sustainability Analysis, AIRF, Working Paper no. 2 .

Daniel, B. C., Shiamptanis, Ch., 2012, Fiscal risk in a monetary union. European Economic Review, vol. 56, pp. 1289–1309.

Dooyeon Cho , Kyung-woo Lee, 2022, Population aging and fiscal sustainability: Nonlinear evidence, Journal of International Money and Finance.

EC (2021),The 2021 Ageing Report, Economic and budgetary projections for the EU Member States (2019-2070).

EC , 2024 Ageing Report. Underlying Assumptions and Projection Methodologies, [link](#)

Elisabeth Fürstenau a, Niklas Gohl b, Peter Haan c, Felix Weinhardt , 2023 , “Working life and human capital investment: Causal evidence from a pension reform”. Labour Economics.

EUROPOP2023 demographic trends and their euro area economic implications, ECB Economic Bulletin', Issue 2/2023 [link](#)

Galí, J., Perotti, R., 2003, Fiscal policy and monetary integration in Europe. Economic policy, iss. 37, pp. 533–572.

Gosh, A. R., Kim, J. I., Mendoza, E. G., Ostry, J. D., Quereshi, M. S., 2013, Fiscal Fatigue, Fiscal Space and Debt Sustainability in Advanced Economies, *Economic Journal*, vol. 123, pp 1-8.

Jonathan Cylus, G. W. F., 2020, Economic, fiscal, and societal consequences of population aging – looming catastrophe or fake news?, *Correspondence*, p. *Croatian Medical Journal*.

Klaus Prettnner, David E. Bloom, 2020, Automation and its Macroeconomic Consequences , *Theory, Evidence, and Social Impact* , Chapter 6- Automation as a potential response to the challenges of demographic change.

Kolasa Aleksandra, Rubaszek Michał, 2016, The effect of ageing on the European economies in a life-cycle mode, *Economic Modelling*.

Laura Policardo , Edgar J. Sanchez Carrera , 2024, Wealth inequality and economic growth: Evidence from the US and France , *Socio-Economic Planning Sciences* , Vol. 92, 101804.

Legrenzi, G., Milas, C., 2013, Modelling the fiscal reaction functions of the GIPS based on state-varying thresholds. *Economics Letters*, vol. 121, pp. 384–389.

Lukkezen, J., Rojas-Romagoza, H., 2012, When is debt sustainable? *Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis*, CPB Discussion Paper 212.

Martín Gonzalez-Eiras, Dirk Niepelt, 2012, Ageing, government budgets, retirement, and growth. *European Economic Review*.

Park, S. G., 2012, Quantifying Impact of Aging Population on Fiscal Space, *IMF Working Paper*.

Philippe Karam, Dirk Muir, Joana Pereira, Anita Tuladhar, 2010, Macroeconomic Effects of Public Pension, *IMF Working Paper*, pp. 43.

Teng Long , Kun Bu , Pengfei Du , Zhige Wang , 2024, Can educational investment mitigate the impact of aging on household leverage ratio?, *International Review of Economics and Finance*.

Torsten Persson, Guide Tabelljnj, 1991, IS INEQUALITY HARMFUL FOR GROWTH? THEORY AND EVIDENCE, *NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH* .

United Nations Department of Economic and Social Affairs, *World Population Prospects 2022, Summary of Results*. UN DESA/POP/2022/TR/NO. 3

Wyplosz, Ch., 2005, Institutions for debt sustainability in Brazil, In: Giavazzi, F., Goldfajn, I., Herrera, S. (eds.): *Inflation Targeting, Debt, and the Brazilian Experience, 1999 to 2003*, MIT Press, pp. 193–221.

Ελληνική

Βουλή των Ελλήνων, Γ. Π. Τ. Κ., 2017, Τριμηνιαία Έκθεση, Απρίλιος – Ιούνιος 2017.

IOBE, 2022, Δημογραφικό πρόβλημα στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προτάσεις πολιτικής.

Διαδικτυακές Πηγές

https://dashboard.tech.ec.europa.eu/qs_digit_dashboard_mt/public/sense/app/667e9fba-eea7-4d17-abf0-ef20f6994336/sheet/f38b3b42-402c-44a8-9264-9d422233add2/state/analysis/

https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-research-and-databases/economic-databases/ameco-database_en

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>